DİL DEVRİMİNİN 30 YILI

TÜRK TARİH KURUMU BASIMEVİ, 1962, ANKARA

T. D. K. TANITMA YAYINLARI
DİL KONULARI DİZİSİ: 2

Baskı
1. ci 10.000

Kapak : H. MUMCU

Bu kitabı, *Mehmet Ali Ağakay, Ömer Asım Aksoy, M. Sunullah Arısoy, A. Dilaçar, M. Şakir Ülkütaşır* hazırlamış, Yönetim Kurulunca seçilen *Ömer Asım Aksoy, M. Sunullah Arısoy, Agâh Sırrı Levend, Dr. Mehmet Tuğrul*'dan kurulu özel bir komisyonca incelenmiştir.

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARI: 198

ÖNSÖZ

Batı dünyasında dil kurumlarının eskiliği XVI. yüzyılın ikinci yarısına dek uzanmaktadır. Bunlardan birçoğu *akademi* adını taşımışlarsa da, amaç, kuruluş, çalışma bakımından birer arıtıcı veya düzeltici kurum niteliğini göstermişlerdir ki kuruluşlarında dilde devrim gereksinmesinin büyük payı olduğu bir gerçektir. Rönesans çağı denilen XV. ve XVI. yüzyıllarda, klâsik diller üzerinde yapılan araştırmalarla incelemeler canlanmış, türlü Avrupa dillerine şuradan buradan gelişi güzel sözcükler girmiş, bunlar ulusal sözcük haznesinin tadını bozacak ölçüde çoğalmıştır.

Bu durum karşısında, ilk olarak İtalyanlar kendi dillerini yabancı öğelerden arıtma zamanının gelmiş olduğuna inanmışlar, bu amaçla 1582 de Floransa'da kurulan *Kepek Akademisi –Accademia della Crusca–* İtalyancayı elemiş, kepeğini atmış, 1612 de arınmış İtalyancanın ilk sözlüğünü çıkarmıştır.

İtalyanlardan sonra Almanlar da 1617 de Weimar'da kurdukları *Ürün Verici Kurum - Fruchtbringende Gesellschaft* adındaki dil kurumuyla Almancanın arınmasını ele almışlardır.

Bundan birkaç yıl sonra, 1635 de Fransa'da *Richelieu*nün başkanlığı altında *Fransız Akademisi –Academie Française–* kurulmuştur. Bu akademinin kuruluşunda da amaç aynıydı: "dilin arınması" (*epuration de la langue*)

Rönesansta Fransızcaya birçok yabancı sözcük girmişti. Akademi bunları eledi, 1694 de arınmış Fransızcanın sözlüğünü

çıkardı. Bugün de *Fransız Akademisi*nin başlıca görevi, bu sözlüğün yeni basımlarını çıkarmaktır.

Aynı akım İspanya'ya da geçerek orada 1713 de *İspanyol Akademisi –Real Academia Espagnola*–ni kurdurdu. Amaç şu sözcüklerle belirtilmişti: "İspanyolcanın sözcüklerini arı olarak saptamak, bunları geliştirmek."

İngiltere'de böyle bir akademi kurulmadı ama XVIII. yüzyılda *Addison, Swift, Pope* gibi sanatçılar, İngilizcenin korunabilmesi için bir sözlük yapılması gereksinmesini duymuşlardır. 1755 te *Samuel Johnsonın* çıkardığı sözlük de bu amacı gütmüştür.

XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Almanya'nın türlü kentlerinde kurulan dil kurumlarının (*Sprachverein*) sayısı çoğalmış, "*dilin arınması* (*Sprachreinigung*) ve Almancanın "*Almancalaştırılması Verdeutschung*" konuları günün belli başlı sorunlarından olmuştur. Ana dili, bir felsefe ve doktrin olarak kabul edilmiş, "*Ana Dili - Muttersprache*" adlı dergiler yayımlanmış, 1935 yılında devlet örgütünün içinde bir "*Dil Eğitimi Bürosu - Sprachpflegeamt*" kurulmuştur.

Ana dilinin korunması için bugün de çeşitli ülkelerde Fransa'da, Almanya'da, İngiltere'de, Macaristan'da, İsrail'de, Rusya'da v.b., dil kurumları vardır.

Görülüyor ki, öbür ülkeler çeşitli alanlarda olduğu gibi dil alanında da, devrimlerini bizden birkaç yüzyıl önce yapmış, başarmışlardır.

Türkçenin arılaşması yolundaki çabaların oldukça uzun geçmişi vardır. Ne var ki, yüzyılı bulan bu çalışmaların hemen hiçbiri bir devrim niteliğini kazanamamış, Türkçenin yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarılmasını kesin olarak sağlıyamamıştır.

Türkiyenin batılı anlamda uygar bir ulus olma yoluna girmesi, bağımsızlığına kavuşması, çeşitli anlanlarda birbiri ardınca birbirinden gerekli büyük devrimler yapması nasıl A*tatürk*le birlikte gerçekleşmişse Türkçenin bağımsızlık savaşı Türkiyede Türkçeye

saygının, Türkçeye sevginin yerleşmesi çalışmaları da *Atatürk*le başarıya ulaşmıştır.

Türk Dil Kurumu, Atatürk'ün buyruğuyla kurulmuş, O'nun yüce koruyuculuğunda gelişmiş, bugünedek erişmesini O'nun izinden, yönünden ayrılmamasıyla sağlamıştır.

Türk Dil Kurumu, hem kuruluşunun hem Dil Devriminin 30. yıldönümünde, geçen otuz yılın kısa bir özetini sunmanın yararlı olacağını düşünmüştür. "*Dil Devriminin 30 Yılı*" bu düşünceyle hazırlanmıştır. Bu kitap, *Türk Dil Kurumu*nun ya da *Dil Devrimi*nin ayrıntılı, belgeli bir tarihi değildir. Böyle geniş çapta bir eserin hazırlanması konusunda çalışmalara başlanmıştır. Bu kitapla, 30 yıl içinde dilimizin geçirdiği evreleri, *Türk Dil Kurumu*nun çalışmalarını en önemli çizgileriyle, özet olarak verme amacı güdülmüştür. Böylece genç kuşaklar, yiğitçe savundukları, bütün güçleriyle, özen duygularıyla geliştirilip yüceltmeğe çalıştıkları Türkçemizin, geçen 30 yılını da derli toplu öğrenmiş olacaklardır.

Türk Dil Kurumu, bu kitabın hazırlanmasını *Mehmet Ali Ağakay*, *Ömer Asım Aksoy*, *M. Sunullah Arısoy*, *A. Dilaçar*, *M. Şakir Ülkütaşır*'a vermiştir. Ayrıca hazırlanan kitap *Ömer Asım Aksoy*, *M. Sunullah Arısoy*, *Agâh Sırrı Levend*, *Dr. Mehmet Tuğrul*'dan kurulu bir komisyonca incelenmiş, gerekli düzeltmeler, eklemeler yapılmıştır.

Saygılarımızla

T. D. K.

1.

DİL DEVRİMİNE HAZIRLIK EVRESİ (1920 - 1932)

Cumhuriyetten Sonra Başlıyan Çalışmalar-
Alfabe Sorunu- Harf Devrimi-

Türkçenin arılaşması akımı, örgütlendirilmiş olarak ancak Cumhuriyet'ten sonra başlamıştır. Meşrutiyet yıllarında (1908-1918), "*Türk Derneği*" nin kuruluşu (1908), 1911 de Selânikte "*Genç Kalemler*", İstanbulda da "*Türk Yurdu*" adlı dergilerin yayın alanına atılmasiyle, daha çok tamlama "terkip" bakımından dil arınmaya yüz tutmuşsa da, bu akım bir kurumca değil, ancak "*yeni lisan*" cı, Türkçeci kişilerin çabalarıyla yönetilmiştir. Bu alanda örgüt olarak yalnız, *Maarif Nezareti*nin kurduğu bazı "encümen" ler gösterilebilir. Bunlar da başlıca harf, imlâ, terim, sarf üzerinde durmuşlardır. Kurulan "*Tedkikat-ı Lisaniyye Hey'eti*" nde sarf ve imlâdan başka bir "*Lûgat Encümeni*" de bulunmuşsa da, bunlar verimli olarak çalışamamışlardır.

CUMHURİYET'ten SONRA BAŞLIYAN ÇALIŞMALAR

Cumhuriyet döneminde 1932 den, yani *Türk Dil Kurumu*'nun kuruluşundan, önceki yıllarda dil alanındaki çalışmalar, derleme, alfabe, gramer olmak üzere üç kola ayrılır. Cumhuriyetin ilânından önce, "Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti" yıllarında, *Maarif Vekili Dr. Rıza Nur*'un buyruğuyla 1920 de özel bir yönetmelikle, Anadolu ağızlarındaki öz Türkçe sözcüklerin derlenmesine başlanmıştır. Bu yıllarda *Besim Atalay* Hars Müdürü olarak yapılan çalışmaları yönetmiş, küçük ölçüde olan bu derleme birkaç yıl içerisinde tamamlandıktan sonra, 1925 te, toplanan gerecin sınıflandırılmasına başlanmıştır. Sınıflıyanların başında

Ahmet Saffet bulunmuş, denetleme, genişletme işini de *Velet Çelebi (İzbudak), Hasan fehmi (Turgal)* gibi tanınmış bilginler yapmışlardır. 1926 da kurulan "*Dil Encümeni*" üyelerinden *Ragıp Hulusi (Özdem)*, derleme işini üzerine almış, 1929-1930 yıllarında yeni derlemeler yaptırmıştır. Bu gerecleri eleyen *Hamit Zübeyir (Koşay)* ile *İshak Refet (Işıtman)*, 1932 de, "*Anadilden Derlemeler*" adı altında bir sözlük yayımlamışlardır. *Hamit Zübeyir, Orhan Aydın*'la birlikte, 1952 de bu eserin ikinci cildini de çıkarmıştır (T. D. K. yayını).

Türk Dil Kurumunun kuruluşundan önce, derlemenin yanıbaşında bir de sözlük üzerine çalışmalara girişilmiştir. Yeni harflerin kabulünden sonra, 17 şubat 1929 da, Ankarada *Başbakan İsmet Paşanın* (İnönü) başkanlığında bir toplantı yapılmış, Talim ve Terbiye Kurulu üyeleri, Dil Heyeti, Üniversite profesörleri, Güzel Sanatlar Akademisi temsilcileri toplanarak bir "*Türk Sözkitabı*" nın hazırlanmasını karar altına almışlar, bu alanda çalışacak olanlara "*dili saf olarak meydana çıkarmak*" buyruğunu vermişlerdir. Başvekil söylevine "*acı ile anmalıyız ki, şimdiye kadar dilimiz sınırları açık bir yurt kalmıştır*" sözleriyle başlamış, bu konuşmasında *uygu, yön, yönelmek, sağlamak, korumak, varlık, çevre, erişkin, süreklilik* gibi arı Türkçe sözcükler kullanmıştır. Gene bu söylevde, birer öneri olarak kullandığı yeni sözcükler arasında şunlar da vardır: *yüzlük* (asır), *gerekler* (icabat), *yorgu* (külfet), *varlamak* (vücut vermek), *işleti* (tesir), *durgulamak* (tesbit etmek), *tutam* (çare), *bulunum* (vaziyet), *vuruşlu* (isabetli), *ezim* (mecburiyet), *yayış* (izah), *iste* (ihtiyaç), *ekim* (kültür), *sarsı* (tereddüt), *gidek* (meslek), *işedinen* (mütehassıs), *durak* (mevki), *kabarıntı* (tebarüz), *kalınmak* (ısrar etmek), *ötürüsü ile* (binaenaleyh), *değimli* (ehemmiyetli), *sözkitabı* (lûgat), *tutum* (hattı hareket), v. b. Tasarlanan bu sözlüğe girecek olan terimlerin düzenlenmesini Üniversite kurulu üzerine almıştı.

Mütareke yıllarında Maarif Nezaretinde kurulan "*Sarf ve İmlâ* *Encümeni*" inde *Ali Ekrem, Ahmet Cevat (Emre)* gibi uzmanlar çalışmış, 1919 da "*Usûl-i İmlâ*" adlı küçük bir kitap ortaya konmuştur. Bu çalışma, tabiî, eski harfler üzerine olmuş, eski imlâmızı basitleştirmeye ve kolaylaştırmaya doğru gidilmiştir. Birinci Dünya Savaşı sırasında Enver Paşa'nın ortaya attığı daha çok orduda kullanılan ve "*hatt-ı cedid*" (Yeni Yazı) ya da "*huruf-u munfasıla*" (Bitiştirilmeyen Harfler) denilen yazı şekli bu yıllarda bir yana bırakılmıştı. Yine Mütareke yıllarında, "*Sarf Encümeni*" 1920 den başlıyarak, "*Sarf ve Nahv-ı Türkî*" başlıklı dört defter çıkarmıştır. 1923 te Bakanlık, *Velet Çelebi*'nin "*Türk Diline Medhal*" (Türk Diline Giriş) adlı eserini de yayımlamıştır. Aynı yılda geçen bir olayı da, dil devriminin belirtilerinden biri olarak, burada anmak yerinde olacaktır. 26 Ağustos 1923 te milletvekillerinden *Tunalı Hilmi*, Meclise bir kanun tasarısı vererek, Millî Eğitim bakanlığında bir "*Türkçe Komisyonu*" nun kurulmasını, genel dille terimlerin özleştirilmesini, yasaların, gazetelerin, okul kitaplarının bu dille yazılmasını önermiş, ama bu önerge bir dilek olarak kalmıştır. Gramer konusu, 1928 de kurulan "*Dil Encümeni*" nce yeniden ele alınmıştır. *Mehmet İhsan (Sungu), Falih Rıfkı (Atay), Fazıl Ahmet (Aykaç), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ragıp Hulûsi (Özdem), Ahmet Cevat (Emre), İbrahim Grandi (Grantay), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Mehmet Emin (Erişirgil)* bu "encümen" in üyeleriydiler. "Encümen" in, sözcüsü *Ahmet Cevat*, yeni Türkçenin gramerini 69 sayfada özetlemiş, bu özet aynı yılda "*Gramer Hakkında Rapor*" başlığıyla yayımlanmıştır. Dil Heyeti'nin aynı yıllarda yayınladığı eserler arasında "*Türkçede Kelime Teşkiline Yarıyan Lâhikalar*" adlı broşürü de anmak gerekir (1929). Türk dilinin arılaştırılıp özleştirilmesi yolunda yazılan önemli eserlerden biri de, *Celâl Nuri (ileri)* nin "*Türkçemiz*" adlı eserinden (1917) sonra, *Sadri Maksudi (Arsal)* nin 1930 da yayımlanan Atatürk'ün beğenisini kazanan "*Türk Dili İçin*" adlı eseridir.

ALFABE SORUNU

Alfabe sorununa gelince, ta Tanzimat döneminde Lâtin esaslı bir alfabenin kabulü bazılarınca düşünülmüştür. Ondan da önce, İstanbulda ilk Türk basımevi kurulur kurulmaz, 1730 da *Holdermann*, Avrupalılar için lâtin alfabeli Türkçe bir eseri *Müteferrika*'nın eliyle bastırmıştı.

Alfabe sorununa ilk değinen *Münif Efendi (paşa)* olmuştur. *Münif Efendi (Paşa)* 1862 de (13 zi'l-ka'de 1278) *Cem'iyyet-i İlmiyye-i Osmaniyye* de verdiği konferansta alfabe sorununu ele almış, arap harflerine yeni bir biçim vermek, yazıyı kolaylaştırmak düşüncesini ortaya atmıştır.

Harflerin düzeltilmesiyle ilgili ilk gerçek çalışma ünlü Azerbeycan yazarı *Ahondzade Mirza Fethali*'nin yaptığı çalışmadır. *Mirza Fethali*, 1863 (1280) de İstanbula gelmiş hazırladığı tasarıyı "Sadaret Makamına" (Başbakanlığa) vermiştir. "Sadaret Makamı" da tasarıyı, incelenmek üzere *Cem'iyyet-i İlmiyye-i Osmaniye*'ye göndermiştir. Bu tasarı, "eski islâm eserlerinin unutulmasına sebep olacağından, bu düzeltmenin genel olarak kabulü mümkün değildir" gerekçesiyle geri çevrilmiştir. *Ahondzade Mirza Fethali*, sonraları ikinci bir tasarıyla daha gelmiş, bu da geri çevrilmiştir. *Mirza Fethali* bu ikinci tasarısında Islâv alfabesini esas tutarak yeni bir alfabe düzenlemiştir.

Bunlardan sonra, devrimci düşün adamlarımızdan *Ali Suavi* 1870 sıralarında, İkinci Meşrutiyet döneminde *Hüseyin Cahit*, *Abdullah Cevdet*, *Celâl Nuri (İleri)* gibi aydınlar lâtin esaslı alfabe davasını desteklemişlerdir.

Saltanatın kaldırılmasından az sonra, daha cumhuriyet ilân edilmeden, 1923 te, yazı ve din kavramlarını birbirine karıştıranlar Lâtin harfleri akımına karşı geldiler. Gazetelerde "Lâtin harflerini kabul edemeyiz" başlıklı makaleler görünmeye başladı. Konu, 1923-1928 yılları arasında, basında, Büyük Millet Meclisinde tartışıldı. Yine "*Lâtin hurufu lisanımızda kabil-i tatbik midir?*", "*Harflerimizin müdafaası*", "*Arabi harfler terakkimize mâni değildir*" başlıklı broşürler yayımlandı.

1923 de İzmir'de toplanan "*İktisat Kongresi*" nde işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşının verdikleri lâtin harflerinin kabulünü isteyen önergelerini, kongre başkanı *Kâzım Karabekir (Paşa)* okutmamış ve görüşme konusu yapmamıştır. Bunun üzerine, alfabe sorunu yeniden tartışma konusu olmuştur.

Kâzım Karabekir (Paşa) lâtin harflerine "*islâm birliğini bozacak*" gerekçesiyle karşı çıkanların başında bulunmuştur.

Yine bu yıl içinde *Kılıçzade Hakkı* ile *Hüseyin Cahit (Yalçın)* Lâtin harflerini savunarak *Karabekir*'i cevaplandırdılar.

Alfabe konusunu ilk olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine getiren İzmir milletvekili *Şükrü Saraçoğlu* olmuştur. 25 şubat 1924 te, devlet bütçesi görüşülürken, Saraçoğlu, Meclis kürsüsünden "*Arap hurufatı Türk lisanını yazmağa müsait değildir*" demiş, Millî Eğitim Bakanı *Mustafa Necati* bu konuda bakanlığın ne düşündüğünü açıklıyamamıştır. Meclisteki bu tartışma basında da yankı uyandırmış, *Hüseyin Cahit* "Tanin" de aynı konuda arka arkaya iki makale yayımlamıştır. Bu arada, *Ali Seydi, Cenap Şahabeddin, Avram Galanti, Abdullah Taymas* ve başkaları Arap harflerini savunmakta direnmişlerdir.

1926 yılında "Akşam" gazetesi aydınlar arasında bir soruşturma düzenlemiş, *Halit Ziya (Uşaklıgil), Velet Çelebi (İzbudak), Necip Asım (Yazıksız), Ali Canip (Yöntem), İbrahim Alâeddin (Gövsa)* gibi eski yazarlar Arap harflerinin kalmasını savunmuşlar, *Köprülü Fuad* ile *Zeki Velidi (Toğan)* da yine aynı yıl içinde başka dergilerde yazdıkları yazılarla bu düşünceye katılmışlardır. *Abdullah Cevdet* ise, Lâtin harflerinden yana olan *Hüseyin Cahit*'i desteklemiştir. *Yunus Nadi* ile *Falih Rıfkı (Atay)* da lâtin harflerinin kabulünü istiyenlerdendiler. 22 mart 1926 da Mecliste bir açıklamada bulunan Millî Eğitim Bakanı *Mustafa Necati*, bu sorunun enine boyuna incelenmesi gerektiğini söyliyerek kararsız bir davranış göstermiştir. 1927 yılının baharıyla yazında, *Atatürk*'ün "*Büyük Nutuk*" undan dolayısıyla, alfabe tartışmaları ikinci plâna alınmış, amma yine bu yılın güzünde bu sorun yeniden alevlenmiş, *Ahmet*

Cevat "Vakit" gazetesinde, 1 ekimde "Lisanımız Hakkında bir Kalem Tecrübesi" başlıklı makale dizisine başlamıştır. Bu yazı dizisi, 1928 de "*Muhtaç Olduğumuz Lisan İnkılâbı Hakkında Bir Kalem Tecrübesi*" adıyla kitap olarak da yayınlanmıştır ki alfabe sorunundan dil devrimi sorununa bir geçiş niteliğindedir. *Türk Ocakları* toplantılarında 8 ocak 1928 de Adalet Bakanı *Mahmut Esat (Bozkurt)*, 8 mart 1928 de *Başbakan İsmet Paşa (İnönü)* Lâtin harflerini övmüşler, gene bu yıl içinde Ankarada "Hakimiyyet-i Milliye", İstanbulda da özellikle "Vakit", "Milliyet", "Cumhuriyet", "İkdam" gazetelerinde *Yunus Nadi, Celâl Nuri, Falih Rıfkı (Atay), Ahmet Cevat (Emre), İbrahim Necmi (Dilmen)* Lâtin esaslı alfabeyi savunan bir yazı savaşına başlamışlardır.

HARF DEVRİMİ

23 mayıs 1928 de, yani uluslararası rakamların kabulünden bir gün önce, Maarif Vekili *Mustafa Necati*'nin önerisiyle (Bakanlar Kurulu), alfabe konusunu incelemek üzere, halk arasında "*Alfabe Encümeni*" de denilen bir "*Dil Encümeni*" seçti. *Falih Rıfkı (Atay), Fazıl Ahmet (Aykaç), Ruşen Eşref (Ünaydın), Ragıp Hulûsi (Özdem), Ahmet Cevat (Emre), İbrahim Grandi, Yakup Kadri (Karaosmanoğlu), Mehmet Emin (Erişirgil)* ile *Mehmet İhsan (Sungu)* nun katıldığı bu kurul, ilk toplantısını 26 haziranda yaptı, *İbrahim Grandi*'nin raportörlüğüyle hazırlanan 41 sayfalık "*Elifba Raporu*" Ağustos başında *Atatürk*'e sunuldu. Olumlu bir sonuca varılmış olduğunu gören *Atatürk*, 9 ağustos gecesi İstanbuldaki Sarayburnu Parkında düzenlenmiş olan bir şenlik sırasında, gece yarısına doğru, halka şu muştuyu verdi: "**Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Arkadaşlar, bizim güzel, ahenkli, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir.... Vatandaşlar, yeni Türk harflerini çabuk öğreniniz. Bütün millete, kadına, erkeğe, köylüye, çobana, hamala, sandalcıya öğretiniz.**" Alfabe seferberliği ilân edildikten sonra, *İbrahim*

Necmi (Dilmen), Dolmabahçe Sarayında açılan alfabe dershanesinin öğretmenliğine getirildi, 11 ağustosta da ilk dersini verdi. 25-29 ağustosta yine bu sarayda yapılan bir aydınlar toplantısında Başbakan *İsmet Paşa*, "*bu harflerle Türk dili pek yakında dünyanın en tatlı lisanı olacaktır*" diyerek toplantıya üç maddelik şu önergeyi kabul ettirdi:

"1. **Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymıyan Arap harflerini terkedip Lâtin esasından Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.**

2. **Komisyonun teklif ettiği alfabe hakikaten Türk alfabesidir, katidir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmeğe kâfidir.**

3. **Sarf ve imlâ kaideleri lisanın islâhını, inkişafını, millî zevki takibederek tekâmül edecektir.**

Muhakkaktır ki yeni harflerle lisana ve imlâya ilk şeklini vermek için komisyonun projesi en kısa ve en amelidir".

Atatürk Rumeli, Karadeniz ve Orta Anadolu bölgelerini dolaşarak belediye salonlarında, alanlarda dersler verdi. Sonunda kanısını şöyle anlattı: "**Arap harfleriyle hiç yazmak, okumak bilmiyenlerin Türk harfleriyle derhal ünsiyet etmiş olduklarını gördüm... Yüce Türk milletinin, hayırlı olduğuna kanaat getirdiği bu yazı meselesinde bu kadar yüksek şuur ve intikal, bilhassa istical göstermekte olduğunu görmek benim için cidden çok büyük saadettir.**"

1 kasım 1928 de üçüncü seçim döneminin ikinci yıl toplantısını açış söylevinde *Atatürk* bu soruna şu sözlerle değinmiştir. "**... Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan, ancak kendi güzel ve asil diline uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir... Yüksek ve ebedi yadigârınızla büyük Türk milleti bir nur âlemine girecektir.**"

Bu "nur âlemi" ne girişimiz, aynı günde kabul edilen 1353 sayılı kanunun birinci maddesiyle olmuştur: "**Şimdiye kadar**

Türkçeyi yazmak için kullanılan Arap harfleri yerine Lâtin esasından alınan ve merbut cetvelde şekilleri gösterilen harfler "Türk harfleri" unvan ve hukuku ile kabul edilmiştir." Türk "inkılâb" ının getirdiği birçok yenilikler Avrupa dillerinde belki *réforme* (ıslahat) sözcüğüyle karşılanabilir. Ama bu "inkılâp" gerçek bir *devrim*'di. Dokuz yüzyıllık koskoca bir düzen yıkılıp gitmişti.

Yeni harflerin kabulünden sonra da "*Dil Encümeni*" ya da "*Dil Heyeti*" çalışmalarını bırakmamış 1928 yılında imlâ ve gramer hakkında şu eserleri çıkarmıştır: "*Yeni Türk Alfabesi. İmlâ Şekilleri*", "*İmlâ Lûgati*", "*Yeni Türk Yazısı ile İlk Kıraat*", "*Halk Dershanelerine Mahsus Türk Alfabesi*", "*Muhtasar Türkçe Gramer*", "*Seçme Yazılar*" (Yakup Kadri, Falih Rıfkı, Ruşen Eşref). 1929 da "*Dil Heyeti*" birkaç yeni üyenin katılmasiyle genişlemiş, bir süre daha çalıştıktan sonra, ödeneğinin kesilmesi üzerine, dağılmıştır.

2.

ATATÜRK Ve DİL DEVRİMİ

Dil Devriminde İlk Adım: "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"- 7 Maddelik İlk Çalışma Programı- Yoğun Bir Çalışmaya Yöneliş ve Beliren Güçlükler- İkinci Dil Kurultayı-

DİL DEVRİMİNDE İLK ADIM: "TÜRK DİLİ TETKİK CEMİYETİ"

Bir yıllık bir duraklamadan sonra, 1932 de, Birinci Tarih Kurultayı kapanır kapanmaz 11 temmuz gecesi, bir toplantı sırasında *Atatürk* konuklarına "Dil işlerini düşünmek zamanı gelmiştir. Ne dersiniz?" diye sordu. Konuklar bunun yerinde bir iş olacağını söylediler. Onun üzerine *Atatürk* "Öyle ise Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti gibi bir de ona kardeş bir dil cemiyeti kuralım. Adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olsun" dedi. Aynı gece, kurulacak dil kurumunun çalışma programıyla çalışma kolları da görüşülerek bir tasarı hazırlandı. Çalışmalar iki ana dala ayrılacaktı, şöyle ki: 1. **Türk dilinin başka dillerle bağlarını inceliyecek olan Filoloji-Lengüistik kolu; 2. Asıl Türk dilini inceliyecek olan Lûgat-Istılâh, Gramer-Sentaks ve Etimoloji kolları.** Kurumun ana tüzüğü de hazırlanarak, *Samih Rifat* kurum başkanı, *Ruşen Eşref* kurum genel yazmanı, *Celâl Sahir* ile *Yakup Kadri* de üye gösterilerek, ertesi gün, 12 temmuz 1932 de, İçişleri Bakanlığına baş vurulmuş, izin alınmış, böylece "*Türk Dili Tetkik Cemiyeti*" kurulmuştur.

Bundan sonra, *Atatürk* yazı geçirmek üzere Dolmabahçe Sarayında otururken, dil işinin halkın da katılacağı geniş ölçüde bir kurultayda görüşülmesini kararlaştırmıştır. Bu amaçla genel yazman *Ruşen Eşref (Ünaydın)* a sarayda bir büro kurdurmuş, kurultay hakkında gazetelere açıklamalar göndertmiş, bunun bir açık toplantı şeklinde olacağını, üyeliğin de serbest olduğunu bildirmiştir. Ayrıca, kurultayı düzenlemekle görevlendirilen

- başkanla genel yazmandan başka - *Ahmet İhsan, Ahmet Cevat (Emre), Ali Canip (Yöntem), Celâl Sahir, Hasan Âli (Yücel), Ragıp Hulûsi (Özdem), Reşat Nuri (Güntekin), Saim Ali (Dilemre), Ruşeni, İhsan Sungu*'dan kurulan bir "Müteşebbis Heyet" seçilmiştir. 10 Eylülde Anadolu Ajansı bu kurultayın 26 eylülde toplanacağını bildirmiştir. Kurultayda okunmak üzere aydınlardan birçok tezler saraya gönderilmiş, bunlar 19-25 eylül arasında *Atatürk*ün başkanlığında toplanan "*Müteşebbis Heyet*" ce incelenerek sıraya konmuştur. Tezlerden birini yazan *Hüseyin Cahit (Yalçın)* ti. Bunda "*devrim*" değil "*evrim*" ilkesi savunuluyordu. Kurul üyelerinden birkaçı bu tezin okunmamasını istediler. *Atatürk* bu düşünceye katılmadı, şöyle dedi: **"Fikir mücadelesi böyle olmaz. Cahit Bey tezini okuyacaktır. Siz de onu cevaplandırırsınız".**

Böyle de oldu. *Birinci Türk Dil Kurultayı* 26 eylül 1932 pazartesi günü Dolmabahçe Sarayının Muayede Salonunda açıldı. *Atatürk*, bakanlar, milletvekilleri, üniversite öğretim üyeleri, öğretmenler, yazarlar, dil severler, halk temsilcileri, bu arada *Atatürk*'ün ziyaretine gelmiş olan Amerika Birleşik Devletleri Genel Kurmay Başkanı *Gen. MacArthur*, kurultay görüşmelerini, okunan tezleri, verilen konferansları, söylevleri ilgiyle dinlediler. Kurultay başkanlığına *Kâzım Paşa (Özalp)* seçildi. Kurum başkanı *Samih Rifat* açış söylevini okudu. Ayrıca 20 tezle 13 konuşma dinlendi. Kurum başkanı Kurultayın amacını şu cümle ile belirtti: "*Türk dilinin kendi millî kudretleri içerisinde inkişafını aramak.*" *Atatürk*'de bu kurultayı halk arasında ana dili kavramını ve duygusunu canlandırmak için bu konuda bir açık oturum olarak yaptırıyor, Türk dilinin sözcük hazinesini özleştirmek, genel olarak dili geliştirmek için yollar aranmasını istiyordu. *Hüseyin Cahit* tezini serbestçe okumuş, "evrim" görüşü üzerinde durmuş, ama kendisini cevaplandıranlar dilin yapısını incitmiyecek karışmalarla onun gelişimini hızlandırma ilkesinin de doğruluğunu, bunun için de çeşitli yollar olduğunu belirtmişlerdir.

Kurultayın son günü olan 5 ekimde Kurumun ana tüzüğü yapılmış, buna göre de bir Genel Merkez Kurulu seçilmiştir. Bu tüzüğe göre, Kurumun adı "*Türk Dili Tetkik Cemiyeti*"; *Atatürk*, Kurumun "koruyucu başkanı" Millî Eğitim Bakanı da Onursal başkanı" oluyordu. *Amaç* şöyle belirtiliyordu: "*Türk dilinin öz güzelliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek.*" Halkevleri, Kurumun dış örgütü sayılıyor, Kurultay iki yılda bir toplanıyordu. Ayrıca, *Halit Fahri (Ozansoy)* nin önergesiyle, 26 Eylül Kurum üyeleri arasında "*Dil Bayramı*" olarak kutlanacaktı.

7 MADDELİK İLK ÇALIŞMA PROGRAMI

Kurultayca kabul edilen 7 maddelik Çalışma Programında başlıca şunlar vardı: 1) Türk dilinin başka dil aileleriyle karşılaştırılması, 2) Türk dilinin birer tarihî ve karşılaştırmalı gramerinin yazılması, 3) Anadolu ve Rumeli ağızlarından kelimelerin derlenmesi, Osmanlıca kelimelere Türkçe karşılıklar bulunması, 4) Türkçe bir sözlüğün ve gramerin hazırlanması, 5) Kurumun organı olarak bir derginin yayımlanması, 6) Türk dili üzerinde yazılmış yerli ve yabancı eserlerin toplanması ve gerekenlerin çevrilmesi, 7) Terimlerin Türkçeleştirilmesi.

Kurultay dağıldıktan sonra, Ankarada çalışmalara başlanılmış, bunlar şu kollarca yürütülmüştür: Gramer-Sentaks, Sözlük-Terim, Lengüistik-Filoloji, Etimoloji, Derleme, Yayın. Her kol için ayrıca birer çalışma programıyla içtüzük hazırlanmış, kollara yardımcı üyeler verilmiştir. En genişi olan Terim kolu 16 Uzmanlık bölüğüne ayrılmış, bunlara ayrı ayrı başkanlar, yazmanlar, dolgun sayıda üyeler seçilmiştir. Ayrıca kitaplık Komisyonu, "Kitaplardan Terim Derleme Komisyonu", "Karşılık Kılavuzu Komisyonu" da seçilmiştir. Kurumun aylık dergisi olan "*Türk Dili*" Nisan 1933 te yayımlanmağa başlamıştır.

YOĞUN BİR ÇALIŞMAYA YÖNELİŞ ve BELİREN GÜÇLÜKLER

Bir taraftan Türkçenin Hint-Avrupa ve Samî dillerle olan ilişkisi araştırılırken, öbür yandan kollar daha ivedilik istiyen işlere koyulmuşlardır. Derleme kolu, il derleme kurullarına genelgeler, yönetmelikler, söz derleme kılavuzları göndermiş, bütün yurt, Millî Eğitim Bakanlığının yardımıyla, derleme işine sarılmıştır. Bunun ürünü, 6 yıl sonra, ilk cildi 1939 da çıkan "*Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi*" yle alınmıştır. İkinci büyük iş, söz türetme yollarının araştırılması, eklerimizin incelenmesi olmuştur. Bunun ilk ürünü de "*Türkçede Kelime Teşkili*" (Ahmet Cevat, 2 risale, 1933) ile "*Ekler Lûgatçesi, I*" (Ahmet Cevat, 1934) adlı eserler olmuştur. Üçüncü büyük iş olarak, eski kitaplardan Türkçe söz taranmasına girişilmiş, bunun ilk ürünü de, birinci cildi 1943 te yayımlanan "*XIII. Asırdan Günümüze Kadar Kitaplardan Toplanmış Tanıklariyle Tarama Sözlüğü*" olmuştur.

Dördüncü büyük iş, yani dilimizde kullanılan Arapça ve Farsça asıllı sözcüklere Türkçe karşılık arama işi, Kurumu epey uğraştırmıştır. Bu yolda, "*Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi*" nin parça parça yayımlanmasına 1933 yılında başlanmıştır. Eserin önsözünde de belirtilmiş olduğu gibi, "Tarama Dergisi" bir deneme olarak ortaya atılmıştı. Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları, yalnız Türkiye Türkçesinden, Anadolu ağızlarından, Azeri ve Türkmen Türkçeleri gibi Türkçenin Oğuz dalından değil, Kuzeybatı (Kıpçak), Güneydoğu (Çağatay), Kuzeydoğu (Altay) kollarından da toplanmıştı. Böylece, Türkiye Türkçesinin sesiyle kalıplarına uymıyan, çok kere yadırganan sözcükler de "Dergi" de yer almıştı. Yine eserin Dizin (İndeks) cildinde de açıklandığı gibi "daha seçme işine girişilmeden yazarlarımızın susamış bir istekle Dergiden sözler alıp yazılarına karıştırmağa başladıkları" görülmüştü. Ancak "Dergiden sözler alıp yazılara karıştırma" işinin, belli bir ilkesi, yöntemi yoktu.

1932-1934 yıllarında, gazete başyazarlarının çoğu yazılarını eskisi gibi birçok Osmanlıca sözcüklerle sözdizimi kalıplarıyla yazarlar, sonra yardımcı bir yazar bu yazılardaki, Osmanlıca sözcüklerin karşılıklarını "Tarama Dergisi" nden gelişi güzel ya da kendi beğenisine göre seçer, koyardı. Bir kavram için başka başka yazarların ayrı ayrı sözcükler kullanması bir çok karışıklıklar doğurduğu gibi dilde özleşmeyi de yadırgatıyordu. Örneğin, "hasis" sözcüğüne tarama dergisinde 66 karşılık gösterilmişti. Yazarlar bunlardan en uygun karşılık olan "*cimri*" ya da "*pinti*" sözcüğünü seçmekte zorluk çekmiyor, *çağmar*, *gınık*, *kıyga*, *sakur* gibi karşılıklar üzerinde hiç durmuyorlardı. Ancak, karşılık bulma her zaman böyle kolay da olmuyordu. Örneğin, "akıl" sözcüğünün 28 karşılığından hiçbiri yazı dilimizde yer almamıştı. Yazarlar, *an*, *arga*, *ay*, *ayla*, *bilik*, *böğüş*, *es*, *is*, *kapar*, *ok*, *on*, *ön*, *oy*, *öğ*, *ök*, *sağ*, *uğak*, *us*, *uz*, *üğ* gibi karşılıklardan, beğenilerine göre, birini seçiyor, *akıl* sözcüğünün yerine kullanıyorlardı. Kimi *an* diyor, kimi *ok*, kimi *oy*, kimi de *es*, *us*, *uz*. Okur, bu düzensizlik karşısında hangi sözcüğün hangi kavramı karşıladığını hiç anlıyamıyordu.

İKİNCİ DİL KURULTAYI

İşte bu hava içerisinde, 1934 te İkinci Türk Dil Kurultayı yine Dolmabahçe Sarayında, *Atatürk*'ün koruyucu başkanlığında toplanmıştır (18-23 ağustos). Kurultay, Gramer, Terim, Filoloji, Dil karşılaştırmaları komisyonlarının raporlarını incelemiş, ayrıca 16 tez dinlemiştir. Kurultaya çağrılan *Prof. Giese*, *Prof. Samoyloviç*, *Prof. Meşçaninov* da bu arada söz almışlar, Harb Akademisi komutanı *Ali Fuat Paşa* da süel (askerî) terimlerimizin temelini bu Kurultayda okuduğu tezle atmıştır. Kurultay kararıyla Kurumun adı "*Türk Dili Araştırma Kurumu*" na çevrilmiş, yeni Genel Merkez Kurulu seçilmiştir. Yeni kurul, eski çalışma programına bağlı kalmış, ancak, "Tarama Dergisi" nin yarattığı karışıklığın bir ayak önce giderilmesi işini öne almıştır. Bu amaçla bir

"*Karşılıklar Kılavuzu*" nun hazırlanmasını kararlaştırmış, Ankarada *Falih Rıfkı (Atay)*nın, *Fuat Köprülü*'nün, *İsmail Müştak'(Mayakon)* ın, *Necmeddin Sadık'(Sadak)* ın, *Saim Ali'(Dilemre)* nin, *Fazıl Nazmi'(Örkün)* nin, *Reşat Nuri'(Güntekin)* nin, *Hasan Âli (Yücel)* nin, *Celâl Esat'(Arseven)* ın *İbrahim Grantay*'ın, daha birkaç bilginin katılmasiyle bir "Kılavuz Çalışma Kolu" kurulmuş böylece "*Osmanlıcadan Türkçeye Cep Kılavuzu*" adı altında bir kılavuz 25 mart 1935 te yayımlanmıştır. Bunun eşi olan "*Türkçeden Osmanlıcaya Cep Kılavuzu*" da yine o yılın temmuz ayında satışa çıkarılmıştır.

Bu kılavuzlar, dil devriminin o döneminde düzenleyici bir rol oynamıştır. Örneğin *akıl* sözcüğünün yukarıda sıralanan karşılıklarından yalnız *us*'u "*akıl*" karşılığı olarak seçmiş, *an* sözcüğünü de "*zekâ*" karşılığı olarak ayırmıştır. Daha sonra, 1942 de, *an* ve *anlık* terimleri "*zekâ*" yı değil, "zihin" i karşılamış, "*zekâ*" için başka bir karşılık bulunmuştur. Bunun gibi, "*Cep Kılavuzu*" ndaki karşılıklar zamanla işlenerek değiştirilmiştir. 1935 te *kat'iyyen* sözcüğünün Türkçe karşılığı *asla, uzkes, cuda* olarak gösterilmiş, ama daha sonra, 1945 teki "*Türkçe Sözlük*" te 1. *hiçbir zaman*, 2. *kesin olarak*'a çevrilmiştir. Yine 1932-1934 yıllarında "Tarama Dergisi" nde *muhterem* sözcüğüne, *ağırlığ, arığ, cukaz, eye, sağun, sanarlık, saygıdeğer, sayılgan, sayın*, ve *sayılı* olmak üzere 10 karşılık gösterilmişti. Bunlardan bazısı Türkiye dışı eski ve yeni Türk lehçelerinde kullanılan sözcüklerdi. Uygurcada *ağırlığ* ve *arığ*, Çağataycada *sayın*, Kazan Türkçesinde *sanarlık sanlarlık*, Karaim Türkçesinde *sayılı*, Anadolu ağızlarında *eye, sayılgan* ve *sayılı*, gibi. "Muhterem" karşılığı olarak önce *saygıdeğer* denilmiş, 1934 ten sonra *sayın* sözcüğü yeğlenerek, "Cep Kılavuzu" na da bu sözcük geçmiştir. *Sayın*, en çok Çağatay Türkçesinde kullanıldığı halde, Türkiye Türkçesinde yadırganmamıştır. Zaten Anadolu ağızlarında kullanılan *sağun* da bunu gösteriyor. Osmanlıca sözcüklere Türkçe karşılık bulma işi, 1933 te, 8 mart'tan 18 haziran'a dek "anket" halinde basında da yer almış, Kurum

bu süre içinde ortalama 15 er sözcüklük 105 liste yayımlamış, basında bunlara karşılıklar önerilmiştir.

"Cep Kılavuzu" nun hazırlanması Kurumun, İkinci ve Üçüncü Kurultaylar arası, yani 1934-1936 yıllarının en önemli çalışması olmuşsa da, bunun yanıbaşında, Orta Öğretimde kullanılan terimlerin Türkçeleştirmesi işine de girişilmiştir.

Gramer kolu, sözcük türetimine bir yardım amaciyle, daha çok ekler üzerinde çalışmış, bu arada "*Sentaks Anketi Programı*"nı da yayımlamıştır.

Kurum aynı zamanda Türk filolojisi alanında da çalışmalara bu dönemde başlamıştır. Bu konuda, *Abdullah Battal (Taymas)* ın "*İbnü Mühenna Lûgati*" (Türkçe dizin), *Velet Çelebi (İzbudak)* nin "*El-İdrak Haşiyesi*", *Saim Ali (Dilemre)* nin "*Les Affixes indo-europeens*" i, çeviri olarak *G. Bergstrasser*'in "*Türk Fonetiği*", 1934-1936 yıllarında yayımlanmıştır. Kurum, çok daha önemli olan bir işe de başlamak üzere idi: Türkçenin en eski kollarından Kök-Türk, Uygur ve Karahanlı Türkçelerinin başlıca anıtlarını tıpkıbasım, çevriyazı, çeviri, filolojik işleme ve dizin-sözlük olarak yayımlama. 1936 daki Üçüncü Türk Dil Kurultayından önce, bu dizinin ilk sayısı, "*Eski Türk Yazıtları* I" yayımlanmıştı. (Hüseyin Namık Orkun).

1935 güzünde çıkan "*Etimoloji, Morfoloji ve fonetik Bakımından Türk Dili*" adlı küçük eser ise, Kurumu 1936-1938 yıllarında dil felsefesiyle uğraştıracaktı.

3.

GÜNEŞ-DİL TEORİSİ'NDEN ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNE KADAR (1936-1938)

Güneş Dil Teorisi Nedir?- III. Dil Kurultayı- Terimlerin Türkçeleştirilmesi- ATATÜRK'ün Ölümünden Sonra Yıkıcı Davranışlar-

GÜNEŞ-DİL TEORİSİ NEDİR?

Atatürk dilimizin özleştirilmesi işine el atınca genel dilbilim sorunlariyle de ilgilenmeye başlamıştı. Bu ilgi kendisini dil felsefesine, dilin oluşumu sorununa değin götürdü. Büyük sorunlar üzerine eğilmeyi seven *Atatürk*, bunu da işlemiş, sonunda *Güneş-Dil Teorisi* adını verdiği bir kurama varmıştır.

Bu kurama göre, insan oğlu, iç güdüleriyle davranan bayağı bir hayvan olmaktan kurtulup düşünür bir yaratık durumuna geçince, kafasında yer alan ilk düşünce, varlıkların içinde onu en çok ilgilendiren, onun günlük yaşayışını davranışlarını etkisi altında tutan "*güneş*" olmuştur. Sıcaklığiyle iyilikçi bir varlık olan güneş ayrıca ışığiyle de insanın gereksindiği her şeyi edinmesine yardım ediyordu. Şu halde güneş her şeydi ve her şey güneş demekti. İşte böylece güneş düşüncesi insan kafasında geniş ve çok yönlü bir kavram hali aldığı gibi, bu kavramı anlatan ilk ses işaretinin de en kolay çıkan bir ses olmak üzere *a a* (ağ) biçiminde çok anlamlı bir sözcük olması gerekir.

Zamanla insan kafasındaki bu geniş kavramın türlü yönleri daha çok belli olmaya, yavaş yavaş her biri ayrı bir varlık kazanmaya başlayınca, ilk sözcüğün gelişmesiyle yeni yeni ses işaretleri doğmaya başlamış, böylelikle, tıpkı yaşantının ilk belirdiği tek hücreden sayısız canlının üremesi gibi, güneşin insan kafasında uyandırdığı ilk kavram ve sözcükten de sayısız başka kavram ve sözcükler doğmuştur. Böylelikle yer yüzünde hayvan ve bitki-

lerde nasıl sonsuz bir türlenme, çeşitlenme olmuşsa, ilk dilden de öylece, birtakım doğal etmenlerin etkisi altında, türlü dil aileleri üremiştir.

Atatürk, dillerin doğuşuyla ilgili kuramlara böylece bir yenisini kattıktan sonra dikkatini başka bir alana çevirdi. Şimdi bir çok dillerde etimolojisi yapılamıyan, "kaynağı bilinmez" diye gösterilen birtakım dil öğeleri görüyoruz.

Toprak altında yer yer bulunan tarih öncesi uygarlık kalıntıları Orta Asyaya doğru izlendiği gibi bunlar da oranın diline doğru izlenemez mi? Öylece en eski uygarlığın Orta Asyada doğduğu yolundaki kendi savı yeni bir kanıt daha kazanamaz mı?

Çünkü göçlerin, taşıdıkları uygarlık yapıtlarıyla birlikte birtakım dil varlıklarını da getirmiş olmalarından daha doğal bir şey olamaz.

Atatürk bu sonuca varınca izlemeyi kolaylaştıracak bir karşılaştırma yöntemi düşündü.

Görülüyor ki bu yöntemi doğuran neden, dil dâvasından çok, tarih savını berkitme düşüncesine dayanmaktadır. O sıralarda bu yöntemle birçok çözümlemeler yapılmış, birtakım yabancı sözcüklerin Türkçeye mal edilebileceği gösterilmiştir. Şaşırtıcı görünen bu sonuçların çekiciliğine kapılanların, işi çok kez zorlamaya dek götürdükleri de olmuştur.

ÜÇÜNCÜ DİL KURULTAYI

Üçüncü Kurultay, bundan öncekiler gibi, *Atatürk*'ün yüksek koruyuculuğiyle Dolmabahçe sarayında 24 ağustos 1936'da bu hava içinde toplanarak 31 ağustos 1936'da sona ermiştir. *Atatürk*'ün büyük bir ilgiyle izlediği bildirilerin hemen hemen tümü Türkçenin başka diller üzerindeki etkisi konusunu işlemekteydi.

Kurultayın son toplantısında kabul edilen yeni ana tüzükte "*Türk Dili Araştırma Kurumu*" adı "*Türk Dil Kurumu*" na çevrilmiştir.

TERİMLERİN TÜRKÇELEŞTİRİLMESİ

Atatürk Kurultaydan ve 1936 yaz dinlenmesinden sonra Ankaraya döner dönmez orta öğretimde geçen bilim terimlerini Türkçeleştirme işine girişilmesi buyruğunu vermiş, kendi de devlet işlerinden baş alabildikçe, özellikle matematik terimleriyle uğraşmaya başlamıştır.

Üçüncü Kurultaydan önce sözcük kadrolarıyla ilk hazırlıkları yapılmış olan fizik, kimya, matematik, astronomi jeoloji, zooloji, botanik, biyoloji terimleri ayrı ayrı çalışan geniş kadrolu bölüklerde uzmanlarca ele alınıyor, gece yarılarına dek işleniyor, bu çalışmaların verimleri arasında gereken birliği sağlamak üzere, Eğitim Bakanlığının yetkilileriyle bölük başkanlarının katıldığı terim kolu merkezinden geçiriliyordu.

Atatürk arada bir ya kurum merkezine gelerek bu çalışmalara katılıyor ya da çalışanları köşküne çağırarak sonuçlardan bilgi ediniyor, kendi çalışma verimlerini de tartışılmak üzre ortaya seriyordu.

Bugün bilim kitaplarında, okullarda kullanılan, birçoğu konuşma diline bile taşmış olan terimler içinde O'nun üretip Türk diline armağan ettiği sözcükler az değildir: *açı, boyut, uzay, gerekçe, kesit, konum, üçgen, dikey, yatay, düşey, yöndeş açılar, açı ortay, ikiz kenar üçgen, eşkenar üçgen, dik üçgen, dörtgen, yüzey, teğet, izdüşüm, ayrıt, iç bükey, dış bükey, yanay, artı, eksi, pay, payda, türev, düzey, çap, yarıçap, kesek, yay, kiriş, çember, taban, eğik, beşgen, köşegen, eşkenar, ikiz kenar, parelel kenar, yamuk, eşit, çarpı, bölü, oran, orantı, alan, varsayı.*

Yorgunluk ve usanç duyulmadan yapılan bu sıkı çalışmalar sonunda 1937-1938 ders yılına yeni terimlerle yazılmış kitaplarla girilebilmiştir.

Atatürk bu olaydan duyduğu kıvancı 1937 yılında Büyük Millet Meclisi açış söylevinde şu sözlerle anlatmıştı: "**Dil Kurumu en güzel ve feyizli bir iş olarak türlü ilimlere ait terimleri**

tespit etmiş ve bu suretle dilimiz yabancı dillerin tesirinden kurtulma yolunda esaslı adımını atmıştır."

Atatürk terim işinin oldukça yoluna girdiğini gördükten sonra, yeni kuşaklar için yeni bir sözlük hazırlanması gerektiğini de düşünerek dilimizdeki yabancı sözcüklerden hangilerinin kalacağını, hangilerine karşılık bulmaya çalışılacağını bir ilkeye bağlamak için eldeki sözlükleri incelemeye başlamıştı. Akşamları çağırdığı dilcilerle yazarlara düşüncelerini söyliyerek onların da ne düşündüklerini soruyor, konuyu böylelikle sağlam temellere bağlamak istiyordu.

Ne yazık ki hastalığı bu çalışmalarına engel oldu.

Atatürk, hastalığında da dil işleriyle ilgilenir, çalışmalardan kendisine bilgi verilmesini sık sık isterdi. Son günlerini yaşarken bile dil ve tarih davalarını düşünmekten, ölümünden sonra bu davaların yarı yolda kalmaması için gereken tedbirleri almaktan geri kalmamıştı.

ATATÜRK'ÜN ÖLÜMÜNDEN SONRA YIKICI DAVRANIŞLAR

A*tatürk*'ün ölümü (10 kasım 1938) devrim düşmanları için ilk adımda bir umut kapısı sayılmıştır. Devrimleri O'nun ölümlü varlığına bağlı sananlar" öbür devrimlere karşı olduğu gibi, dil devrimine de saldırdılar. Yeni dile "Düzme Türkçe" diyenler, terimlerin türkçeleştirilmesini "Terim rezaleti" diye ananlar, okul kitaplarının "piç kelimelerin" salgını altında bulunduğunu söyliyenler çıktı.

*Güneş-Dil Teorisi*ni bir geri dönüş taktiği olarak yorumlamak isteyenler de çıktı. Dediler ki, *Atatürk* dilde devrimin çıkar bir yol olmadığını anladığı için dilimizde bulunan yabancı sözcüklerin aslında Türkçe olduklarını ileri sürerek bu çıkmazdan kurtulmak istemiştir.

Bu çevriye kanmak için *Atatürk*'ü hiç anlamamış olmak gerekir. Çünkü herkes bilir ki *Atatürk* önünü sonunu uzun uzun hesaplamadan her hangi bir işi ele alacak sıradan bir adam değildi. Ayrıca *Atatürk* yanılgısını mertçe kabul edecek söyliyecek kişiydi. O'nun oyun denecek yollara baş vuracağına inanmak, *Atatürk*'ü hiç anlamamış olmak demektir.

Kaldı ki *Atatürk*'ün bu işteki içtenliğine tanıklık eden açık bir olay vardır:

1937 yılında Bükreşte toplanan Antropoloji Kongresinde dil konusuna da yer verileceğini haber alan *Atatürk*, Güneş-Dil Teorisinin orada da açıklanmasını istemiş ve bu işle *Hasan Reşit Tankut*'u görevlendirmiştir. Teorinin ilgi topladığını haber veren *İbrahim Necmi Dilmen*'e soruyor: "Bu Teorinin benim olduğunu söylememişler mi?" *Dilmen*'in "Teorinin serbestçe tartışılmasından belki sakınılır düşüncesiyle adınız verilmemiş olacak" yolunda verdiği karşılık üzerine de *Atatürk* "Doğru" diyor.

Atatürk'ün, teorisini uluslararası bir kongreye tanıtmak, hem kendi adiyle tanıtmak özeni, teoriyi bir kaçamak yolu olarak düşünmediğinin, ona salt bilimsel bir değer verdiğinin söz götürmez bir tanığıdır.

Yukarıda kısaca üzerinde durduğumuz bütün bu yıkıcı çabalar karşısında Kurum bir an bile yolundan şaşmamıştır. Bir yandan bilimsel yayınlar yapıyor, öte yandan da özleştirme işinin arkasını bırakmıyarak geri kalan bilim terimlerinin hazırlığıyla uğraşıyordu.

Şunu da söyliyeyim ki, o sıralarda devletin ve hükümetin dil konusundaki tutumu şu sözlerle belirtilmişti: "Tuttuğunuz yoldan sapmayınız".

4.

GELİŞME DÖNEMİ (1938 - 1950)

IV. Kurultaydan Önce- "Türkçe Sözlük" Çalışmaları- IV. Dil Kurultayı- IV. ve V. Kurultaylar Arası- V. Dil Kurultayı- V. ve VI. Kurultaylar Arası-

DÖRDÜNCÜ KURULTAYDAN ÖNCE

Altı yıl süren bu dönem içinde dil anıtları, inceleme ve araştırma, genel dilbilim, dil bilgisi, diyalektoloji, sözlük, derleme, terim gibi türlerden ve daha başka çeşitlerden olmak üzere otuz altı yapıt yayımlanmıştır.

Bunların arasından, "Teşkilâtı Esasiye Kanunu" nu Türkçeleştirmek yolunda hazırlanan "*Anayasa için gerekçe, taslak, sözlük*" denemesini, *Divanü Lügat-it-Türk* çevirisini, *Söz Derleme Dergisini* anmak yerinde olur.

Önceden Kurumda hazırlanan ve Millî Eğitim Bakanlığının topladığı coğrafya ve dil bilgisi kongrelerinden geçirilen coğrafya ve dil bilgisi terimleri ile geniş kadrolu bir uzman komisyonunda son biçimini alarak kültür dilimize zenginlik katan felsefe, ruhbilim, toplumbilim terimleri yine bu dönem içinde başarılmış işlerdendir.

Bu arada, zamanın Cumhurbaşkanı *İsmet İnönü*'nün Kurum çalışmalarını pek yakından izlediğini, "*an'ane*" ye türkçe bir karşılık bulmakta güçlük çekilirken dilimize "*gelenek*" gibi güzel bir sözcük armağan ettiğini belirtmek yerinde olur.

"TÜRKÇE SÖZLÜK" ÇALIŞMALARI

1939 yılı başındaTarama dergisi ve Cep Kılavuzu çoktan çıkmış, Söz Derleme dergisi de hazırlanmış, Dil Kurumunun ve yazarların çalışmalariyle yazı dili oldukça özleşmişti. On

yıl öncesine dek herkesin kaleminde dolaşan binlerce yabancı sözcük artık kullanılmaz olmuş, bunların yerine Türkçe köklerden üretilen yenileri yazılarda, konuşmalarda yer almaya başlamış, altı bine yakın bilim terimi de Türkçeleştirilmişti.

Böylece artık, kullanılmayan yabancı sözcüklerin yükünden kurtulmuş ve yeni dil varlıklarını içinde toplamış, öğrencilere ve halka yarar bir sözlük yapmak için gereken koşullar oldukça gerçekleşmişti.

"*Türkçe Sözlük*" çalışmaları böylece yeniden ele alınmış oldu.

IV. DİL KURULTAYI

Ana tüzüğe göre 1939'da toplanması gereken bu Kurultay İkinci Cihan Savaşı yüzünden ancak 10 Ağustos 1942 tarihinde Cumhurbaşkanı *İsmet İnönü*'nün koruyuculuğiyle Ankara'da Dil-Tarih Coğrafya Fakültesinde toplanmıştır. Beş gün süren bu kurultayın bir özelliği şudur: *Atatürk* Fakültenin plânlarını gördüğü zaman konferans salonunun kaç kişilik olacağını sormuş, kendisine "600 kadar" olacağı söylenince:

— "Hayır, olmaz; 1000 kişilik yapınız. Ben kurultayları orada toplıyacağım" demişti. Ulu önderin bir vasiyet değeri almış bulunan bu buyrultuları dördüncü kurultayda yerine getirilmiş oldu.

Bu kurultayın başka bir özelliği de altı yıllık çalışmaların topluca gözönüne alınıp dil davasındaki bütün sorunların ortaya konularak eni konu tartışılmış olmasıdır.

Devlet ve hükümet bu dâvayı tuttuğunu her davranışıyle göstermiştir. "**Millî dil ve millî tarih dâvalarını bir millî varlık, hattâ bir millî müdafaa meselesi**" sayan Cumhurbaşkanı, kurultayın bütün hazırlıklarını adım adım izlemiş, yalnız genel toplantılarda bulunmakla kalmıyarak komisyon çalışmalarına da onur vermiştir.

DÖRDÜNCÜ ve BEŞİNCİ KURULTAYLAR ARASI
(1942-1945)

15 ağustos 1942'den 26 kasım 1945 tarihine değin 3 yıl, 3 ay ve 11 gün süren bu dönem içinde, dilimizin arınması yolunda çok verimli adımlar atıldığı gibi bilimsel çalışmalar da bol ürünlü olmuştur. Çeşitli türlerden olmak üzere yayımlanan yapıtların sayısı otuz yediyi bulmuştur.

1939 yılında yazılmaya başlanılan *Türkçe Sözlük* 1944'te tamamlanarak yurt çocuklarının yararlanmasına sunulmuştur.

Kurumun on bir Genel Merkez Kurulu üyesinden aynı zamanda Büyük Millet Meclisi üyesi bulunan dokuzu "*Teşkilâtı Esasiye Kanunu*" nun dilini Türkçeleştirmek üzere Meclisçe görevlendirilen komisyona, daha önce hazırlanan tasarıyla katılarak yeni tasarının önemli bir ölçüde arı bir dille çıkmasını sağlamışlardır.

Komisyonun hazırladığı *Anayasa Tasarısı* 10 Ocak 1945 tarihinde Meclisçe kabul edilmiş, böylece devlet dilinin türkçeleştirilmesi yolunda mutlu ve önemli bir adım atılmıştır.

Genç yazarlara yeni dili sevdiren, öz dile karşı borçlu bulunduğumuz saygıyı onların bilinçlerine aşılıyan *Ataç*'ın keskin, keskin olduğu ölçüde güzel olan öz Türkçe yazıları da bu dönem içinde dikkati çekmeye başlamıştır.

Aşırı tanınan *Ataç*'ın dil davasına olan hizmeti hiç bir zaman unutulmıyacaktır.

BEŞİNCİ DİL KURULTAYI

Ankara'da Dil-Tarih Coğrafya Fakültesinde 26 Kasım 1945'te toplanan V. Kurultay beş gün sürmüştür.

Bu Kurultayda en çok terim sorunu üzerinde durulmuştur. Komisyonda yüksek öğretim terimlerinin hepten türkçeleştiril-

mesine gereklik bulunmadığı, batı dillerinde ortaklaşa kullanılanların alınması yerinde olacağı düşüncesi ileri sürülerek konu çeşitli yönlerden ele alınmış, uzun uzun tartışılmıştır. Bu tartışmalar genel kurulda da yenilenmiştir.

Sonuç olarak düşünce ve kanılar üç yol üzerinde toplanmıştır:

1 — Bütün terimlere Türkçe karşılık bulmak,

2 — Pek dar çevreler içinde, ancak uzmanlar arasında kullanılan ve halkı ilgilendirmiyen terimler ayrı tutulmak üzere, geri kalanları Türkçeleştirmek.

3 — Batı dillerinde ortaklaşa kullanılan grekolâtin asıllı terimleri toptan dilimize almak.

Genel Kurulda çoğunluğun ikinci yolu tuttuğu sezilmekteydi.

BEŞİNCİ VE ALTINCI KURULTAYLAR ARASI (1945 - 1949)

Bu dönemde, içinde yine çeşitli türlerden olmak üzere yirmi yapıt yayımlanmış, dilimizin özleştirilmesi çabası eskisi gibi sürdürülmüştür.

Bu dönem içinde gericilerin dil davasına karşı düzenledikleri bir gösterişi anmak gerekir.

İstanbul'da "*Muallimler Birliği*" adiyle kurulan (öğretmen sözcüğünü "uyduruk" (*) sayan bir dernek "*Dil Kongresi*" adıyla bir toplantı düzenlemiştir. 23 ekim 1948'de toplanan bu "kongre" yi düzenliyenlerin tutumlarını belirtmesi bakımından önemi bulunan şu olayı anlatalım: Toplantının açılışında Atatürk için bir saygı duruşu yapılması önerisi karşısında, kongreye başkanlık eden *Adnan Adıvar*'ın gündemde böyle bir madde bulunmadığı yolunda bir gerekçeyle bu isteği yerine getirmemesi, büyük bir tepki uyandırmış, protestolar ve "Bunun için gündeme hacet

(*) Uyduruk sözü dil devrimine karşı olanların, yeni üretilen sözcüklere taktıkları bir addır.

yoktur" sesleri arasında üyelerin ayağa kalkmasiyle saygı duruşu yapılmıştır.

Bu olay, kongreyi düzenliyenlerin *Atatürk*'e ve dil devrimine karşı besledikleri duyguları oraya ne gibi hazırlıklarla geldiklerini daha ilk dakikada göstermiştir.

Onların savları şu dört noktada toplanıyordu:

1 — Dil devrimi bilimle hiç ilgisi olmıyan bir parti politikası oyunudur.

2 — Devlet zoriyle okul kitaplarına uydurma sözcükler doldurulmuştur.

3 — O yüzden büyükler çocuklarının dilini anlıyamaz bir hale gelmiştir.

4 — Dil Kurumunda çalışanlar buyrukla iş gören bilgisiz kimselerdir.

Bu hükümleri verdikten sonra şu sonuca varıyorlardı: Bu işten bir an önce vazgeçilerek Dil Kurumu kapatılmalı, dilimiz de I. Kurultaydan önceki haline dönmeli.

Bu çırpınmaların kamu oyu üzerinde olumlu hiç bir etki yapmadığını söylemek gerekmez. Bununla birlikte gericiler arada bir, dil devrimine karşı gelmek için çeşitli yollar denemekten geri kalmış değillerdir. Nitekim daha ileride anlatacağımız "*Teşkilâtı Esasiye Kanunu*" na yapılan dönüş ile Dil ve Tarih Kurumlarını bir "Akademi" haline sokma çabası bunların hep pusuda beklediklerini göstermektedir.

ALTINCI DİL KURULTAYI

19 aralık 1949'da, Dil - Tarih Coğrafya Fakültesinde toplanarak beş gün süren bu kurultayın özelliği, kurumun yönetiminde geniş ölçüde bir değişikliğin yapılmış olmasıdır.

Kurumun işleri o tarihe değin Millî Eğitim Bakanının başkanlığı altında, genel yazman, sayman üye ve kol başkanlarından

oluşmuş on kişilik bir "Merkez Kurulu" eliyle yönetilirdi. Bu kurul hem bilimsel işleri düzenler hem de bunun dışında kalan her çeşit yönetim işlerine bakardı.

Kurultay, Kurumun yönetim işlerini bilimsel işlerden ayırmak ve bilim kanadını iyice genişletmek amacıyla tüzükte birtakım değişikliklere başvurdu.

Bilim işleri otuz kişilik "Bilim Kurulu" na, yönetim işleri de beş kişilik "Yönetim Kurulu" na verildi. Bu iki kurul genel kararlara varmak üzere gerektikçe "Genel Merkez Kurulu" adı altında bir araya geleceklerdi.

Kol Başkanlıkları da kaldırılıyor, her gün çalışan "kolbaşı" ların yerini Bilim Kurulunca seçilen, haftada birkaç saat denetleme yapmakla görevli bulunan "denetçi" ler alıyordu.

VI. Kurultayın başka bir özelliği de, dil davasına karşı duranların çağrılmış olmaları, kendilerine gerek genel oturumlarda, gerek komisyonlarda söz verilmiş olmasıdır.

Bu kurultayda yine en çok terim işleri üzerinde durulmuştur.

5.

KÖKLEŞME DÖNEMİ (1950 - 1960)

Giriş- Olağanüstü Kurultay- Hükümetin Baltalamaları- Felsefe Terimlerinin Gözden Geçirilmesi- Geriye Dönmeyen Tek Örgüt : Ordu- Özel Direnmeler- Ataç ve Genç Kuşak- Akımın Gücü- Uluslararası Müsteşrikler Kongresi- VII. ve VIII. Kurultaylar- Yayınlar, Aylık ve Yıllık Dergiler- Yeni Bina-

GİRİŞ

Türk *Dil Kurumu* ve dili özleştirme davası 1950-1960 yılları arasında çetin bir sınav geçirmiş, amma bundan büyük bir başarıyla çıkmıştır. 1950 de iktidar el değiştirince, eski iktidarın kötülenen birçok işleri arasında —o dönemin özel bir amaçla yapmacık olarak ortaya çıkardığı yanlış ve zararlı bir tutum diye— dili özleştirme akımı da kötülenmiş, bu akımın temsilcisi durumunda bulunan *Türk Dil Kurumu*'na karşı resmî ve özel saldırılar arttıkça artmıştır. On yıl süren bu saldırılar *Türk Dil Kurumu*'nu yıldırmamış, tam tersine çabasını arttırmıştır. Genç ve aydın kuşak, bu dönemde ülküye daha sıkı sarılmış, özleşmenin yapmacık ya da gösteriş olmadığını, toplumumuz gerçeklerinden doğmuş bir akım olduğunu, düşünce ve yayınlarla ortaya koymuştur, Dâva bütün resmî ve özel engelleri yenerek büyük adımlarla ilerlemiştir. Bu çekişmeleri özetlemeden önce olağanüstü Kurultayı anlatalım.

OLAĞANÜSTÜ KURULTAY

19 Aralık 1949-23 Aralık 1949 arasında toplanmış olan altıncı dil kurultayından on üç ay sonra, 8 şubat 1951 de bir olağan üstü kurultayın toplanması gerekmiştir. Bunun başlıca nedenleri şunlardır:

a) Kurum'un o zamanki tüzüğüne göre *İnönü* Koruyucu Başkan, Millî Eğitim Bakanı da tabiî başkandı. 1950 de iktidar deği-

şince koruyucu başkan ayrı partiden tabiî başkan ayrı partiden oldu. Bu durum sakıncalar yarattı.

b) Yukarıda görüldüğü üzere altıncı dil kurultayında tüzüğe yeni hükümler konulmuştu: Kurum'un yönetim işleri 5 kişilik bir yönetim kurulunca, bilim işleri de 30 kişilik bir bilim kurulunca yürütülecekti. Bu iki kurul birleşerek "Merkez Kurulu" adını alıyor daha geniş yetkiler taşıyordu.

Bu kuruluş, kurum işlerinin yürümesini güçleştirdi. Çünkü tüzüğe göre, çalışma kollarının başında sürekli olarak iş görecek kol başkanları bulunmadığından bilim kurulu, kendi arasından seçtiği birkaç üyeyi kol çalışmalarını denetlemekle görevlendirdi. Ancak bu denetleme haftada birkaç saati geçmediği için, kol çalışmaları ilerliyemiyordu. Yönetim Kurulu ise kolların bilimsel çalışmalarına karışamıyordu.

İşte bu iki aksaklığı gidermek için toplanan olağanüstü kurultayda tüzüğün ilgili maddelerinde şu değişiklikler yapıldı:

a) Koruyucu başkanlık maddesi de, tabiî başkanlık maddesi de tüzükten çıkartıldı.

b) Yönetim Kurulu ile Bilim Kurulu birleştirilerek Kurum'un bütün yönetim ve bilim işlerini görmek üzere 35 kişilik bir yönetim kurulu, bu kurulca da kendi aralarından genel yazman, sayman, ve gerektiği kadar kol başkanından kurulan bir yürütme kurulu seçilmesi esas kabul edildi.

HÜKÜMETİN BALTALAMALARI

a) 1950 ye dek her yıl devlet bütçesine *Türk Dil Kurumu* için konulan yardım ödeneği bundan sonra on yıl konulmamış, Millî Eğitim Bakanı 1951 de Büyük Millet Meclisinde *Türk Dil Kurumu*'nu kötüleyici sözler söylemiştir. Bütçeye konulan yardım ödeneği bazı yıllar, *Atatürk* vasiyetinden alınan paradan daha çok, bazı yıllar ona yakın oluyordu. Böylece geliri yarıya düşmüş olan Kurum, kendi yağıyla kavrularak, daha dar bir bütçeyle daha sıkı

bir çalışmaya koyuldu. Biraz sonra görüleceği gibi, bir bina yaptırmayı bile başardı.

b) C. H. Partisinin mallarını devlete geçiren kanun çıkınca *Atatürk*'ün vasiyet ettiği parayı İş Bankasından alıp *Türk Dil Kurumu*'na vermekle görevlendirdiği C. Halk Partisinin bu görevini Maliye Bakanlığı üzerine aldı. Bu sırada türlü ağızlardan bu vasiyet parasının da —C. Halk Partisinin malı imiş gibi— devlete kalması gerektiği söylendi, yazıldı. Buna karşı *Türk Dil Kurumu* yöneticileriyle dil dâvasının koruyucuları seslerini yükselttiler; bu paranın C. Halk Partisinin malı olmadığını, medenî hukuk kurallarına göre yapılmış özel bir vasiyete hukuk dışı bir usulle el konulamıyacağını herkese duyurdular.

c) 1945 de türkçeleştirilmiş olan *Teşkilât-ı Esasiye Kanunu*, 1952 de eski haline getirildi. Böylece birçok türkçe hukuk terimi ve genel kültür sözcüğü resmî dil dışında bırakıldı. Hattâ kullanıştan düşmüş sözcükler yasa zoruyla kullandırıldı.

Bu kanunu önerenlerin başında *Fuat Köprülü* ile *Halide Edip Adıvar*'ın bulunduğunu, kanunun mecliste görüşülmesi sırasında da *Hamdullah Suphi Tanrıöver*'in Türkçeyi yeren bir konuşma yaptığını söylemek, dilin özleşmesine karşı açılan resmî savaşın korkunçluğunu, göstermeye yetecektir.

Köprülü Zâde Fuat, Gazi Mustafa Kemal'in hazır bulunduğu birinci Türk Dil Kurultayında şöyle demişti :

"Son asırlarda türlü yabancı tesirler altında tabii yolunu şaşırmış olan dilimize tekrar o eski zenginliğini istiklâlini kazandırmak ve bugünkü mânasıyle en ileri, en geniş bir medeniyet dili haline getirmek için ilk Türk Dili Kurultayı toplanmış bulunuyor.... Millî şuura ve millî imana dayanan insan iradesinin şu son asır da millî lisanların inkişafına, hattâ bazı ölü sanılan dillerin bile yeniden yaratılışına nasıl muvaffak olunduğunu siz de bilirsiniz. Türk ruhunu herkesten daha evvel ve daha derin sezen ve bu millî temayüllere daima ve vâzıh ve en doğru

şeklini veren Gazi, milletine hediye ettiği büyük inkılâplar zincirinin yeni bir halkası olan muazzam dil inkılâbını da ilmin sağlam esasları üzerine kuruyor... Diğer inkılâplarımızda olduğu gibi bunda da muvaffak olacağımızdan bir an bile şüphe edemeyiz."

Aynı *Fuat Köprülü* Anayasa metnini kaldırıp yerine Osmanlıca sözler getirmek için önayak olduğu yasa önerisinin gerekçesinde ise şöyle diyordu:

"Mektepteki çocuklar evde ana ve babalarıyla anlaşmakta güçlük çekmeye başladılar. Diğer taraftan Türk Dilinin kendi bünyesi içindeki gelişmesinin ve sadeleşmesinin hızını kıran bu yapmacık dil, nesiller arasında bir uçurum yaratmaya başladı. Bu suretle imparatorluk devrinde yaratılmış olan avam ve havas diline benzer bir ikilik vücude geldi: Millet dili ve devlet dili.

Medeni cemiyetlerde dil, mensup olduğu milletle birlikte kemalini bulur ve nesiller arasında köprüler kurar. Tarih, hars ve güzel sanatlar bakımından bir takım bağlar vücude getirir. Bizde ise 1945 ten sonra yaratılmak istenen resmi dil, nesiller arasındaki bağları kırarak dilde bir ikilik ve karışıklık yaratmıştır."

İstanbul Milletvekili *Hamdullah Suphi Tanrıöver* ise, 24.12.1952 günkü oturumda Büyük Millet Meclisinde şunları söylüyordu:

"Birgün bir davet aldım. Dolmabahçede Dil Kurultayı toplanacak. Sevinerek gittim. Tahtaya bir arkadaş çıktı... Sonra tahtaya çıktım. "Ben buraya bayram yerine giden bir çocuk sevinciyle geldim, fakat meyusum, betbahtım, dedim...* Nihayet zaman geçti arkadaşlar, siyasi nüfuz sahibi olan makamların tesiri dilimiz üzerinde kendini göstermeye başladı...

---

* O zaman basılmış olan ve bütün konuşmaları içine alan Kurultay tutanaklarında Tanrıöver'in böyle bir konuşmasına rastlanmamaktadır.

Birgün sofrada Çankaya Köşkünde ilk devlet reisimiz bana hitaben "Hamdullah ne diyorsunuz, Türk Dili hakkında" diye sordu. Şu cümleyi söyledim: Evliya Çelebi şöyle der: "Çerkesçe öyle bir lehçedir ki onu çerkes kavminden maada yalnız saksağanlar konuşurlar" dedim. (gülüşmeler)... Hey'eti vekilenin içtimaına ait bir cümleyi söyliyeceğim : "Bakanlar Kurulu, Başbakanlıkta Başbakan Saracoğlu'nun başkanlığında toplanmıştır." Ya ikinci bir Evliya Çelebi çıkar da "Türk Dili şol lehçedir ki onu Türklerden başka yalnız kargalar konuşur" derse... Türkçenin beş tane çirkin sesi vardır. Bütün fiillerin sonunda mek, mak vardır. K, Korkunç derecede çoktur. K da yetmez. Lisanımızda bir de I vardır, Ç vardır. Ağırdır... İster misiniz bir dakika, size insan vücudunun azasını sayayım, takırtı dinleyiniz. Saç, kafa, şakak (2 tane), kulak (2 tane) kıkırdak (3 tane), sakal, bıyık; bir kelime diyeyim. Allah cümlemizi muhafaza etsin, gırtlak. Daha çirkini olmaz. Mide bizim değil arabındır. Bizimki kursaktır, bağırsak (aşındırmışızdır), kol, dirsek, bilek, parmak, tırnak...

Mehkeme toplanıyor, yargıç orada, tutuklu geliyor (gülüşmeler), tanıklar, sanıklar geliyor (gülüşmeler). Gördünüz mü ne kadar moloz atıyoruz. Şu halde bir ricam var: Arap kelimelerini kendi kelimemiz addediniz, çıkarmak ister misiniz, "devlet" kalmaz, "meclis" kalmaz. Çok tehlikelidir, "maliye" kalmaz (gülüşmeler), "hazine" kalmaz. "kanun" kalmaz."

Bu gerici davranışı, bir kısım basın desteklerken bir kısım basında da şiddetli tepkiler yaratmıştır. Ataç 30.12.1952 günlü bir yazısında kendine özgü ince alaylarıyla şunları yazmıştır:

Biri kalkmış kamutayda, türkün kamutayında, dilimizi türk dilini türkçeyi yermiş, kötülemiş. Bir açmış ağzını, şaşarsınız. Kabaymış bizim dilimiz, K ları, Ç leri,

l ları pek çokmuş. Bu seslerle de ince bir dil yapılamazmış. Atmalı imişiz o seslerin bulunduğu sözleri...

Bir söylemiş, yabancının biri dersiniz. Bu ülkeden değil, kimbilir nereden gelmiş dersiniz. Türkçeyi öğrenmiş ya, belli istemiyerek bellemiş. Anasından babasından, kardeşinden, bacısından türkçe işitmemiş. Belki bir savaşta tutsak düşmüş Türklere, çok çekmiş ellerinden, gücün bellemiş dillerini. Hangi sözünü duysa bir yerine bıçak saplanmış gibi oluyor, tiksiniyor, bir yağı gibi konuşuyor dersiniz.

Biri kalksaydı, çoğunluk üyelerinden biri, Konya'dan, Adana'dan, Amasya'dan, Edirne'den, biri. Kalksaydı da şöyle söyleseydi ona: "Yok, ağam, biz Anayasa demiyeceğiz, Teşkilât-ı Esasiye diyeceğiz, gene de dilimiz için böyle sözler söyletmeyiz. Güzel değilmiş, ince değilmiş; siz öyle buyuruyorsunuz. Güzel olmasın, ince olmasın. Biz doğduğumuzdan beri onu duyduk. Onu konuştuk... Siz sakal sözünü beğenmiyorsunuz. Biz sakal deyince yalnız bir sesi duymuyoruz. Babamızın, dedemizin ak sakalı geliyor gözlerimizin önüne... Bizim kulaklarımız var, kulak diyoruz, bacaklarımız var, bacak diyoruz...

Bizim gençliğimizde bir Hamdullah Suphi vardı. Türk ocaklarının başındaydı. Türklükle övünmek gerektiğini, Türkçeyi sevmek gerektiğini söylerdi. Nerede şimdi? O gün Kamutayda olsaydı, kim bilir ne öfkelenirdi, çıkarda kükrerdi, sustururdu o türkçeyi kötüleyen kişiyi...

Bir de Halide Edip Hanım vardı: "Ey yeni turan, sevgili ülke, söyle sana yol nerede" diyerek gönüllerde, düşüncelerde Türk sevgisini, türkçe sevgisini uyandırmağa, güclendirmeğe çalışırdı. Bir Ali Canip vardı. Türkçeyi yabancı sözlerden değilse de yabancı dillerin kurallarından kurtarmaya çalışırdı. Ah, onlar kamutayda olsalardı,*

* Her üçü de o zaman milletvekiliydi.

savunurlardı dilimizi. Türkün diline karşı öyle ileri geri sözler söylenmesine bırakmazlardı..."

Türk Dil Kurumu Yönetim Kurulu, Anayasanın eski dile çevrilmesi önergesi verildiği zaman, 2 aralık 1952 günkü toplantısında aldığı bir kararla bir bildiri yayınladı. Bunu bütün Milletvekillerinin adreslerine de yolladı. Bu bildirinin birkaç cümlesini buraya alıyoruz:

.... Bu önergede... Mahkeme, okul ve resmi dairelerde güçlükle kullanılan bir resmi dil ortaya çıktığı ve bu suretle imparatorluk devrinde yaratılmış olan avam ve havas diline benzer bir ikilik, bir "devlet dili, millet dili" vücuda geldiği ileri sürülmektedir. Bu iddia gerçeğe aykırıdır. Eldeki Anayasamız imparatorluk devrinde yaratılan ikiliği, devlet ve halk dilleri arasındaki farkı ortadan kaldırmıştır. Teklifte Anayasamıza tekrar sokulmak istenilen "Münferiden, irad, mucip sebep, tahdit, istihkak, mütenazır," v. b. gibi yabancı kelimeler, Türk milletinin ancak pek küçük bir azınlığı tarafından anlaşılan bir devlet argosu vücuda getirdiği halde bugünkü Anayasamızda o kelimelerin karşılığı olarak bulunan "tek başına, söylemek, gerekçe, kısıntı, hak ediş ve karşılıklı..." gibi tam Türkçe sözleri, küçük ve büyük bilgili ve bilgisiz her Türk kolaylıkla anlamakta ve devlet diliyle millet dili arasındaki uçurum ortadan kalkmaktadır. Tersine olarak ileri sürülen teklifin metnindeki yabancı sözler, imparatorluk devrinin hukuk dilinden ve eski "Teşkilât-ı Esasiye" kanunundan olduğu gibi alındığı için devlet ve millet dilleri arasındaki ikiliği yeniden yaratacaktır. Bu ikiliğin arapça ve farsça öğrenmiyen yeni ve gelecek nesillerle geçmiş nesiller arasındaki uçurumu derinleştireceği de besbellidir. Türk Dil Kurumunun, bütün Büyük Millet Meclisi üyelerinden, Türk bilginleriyle aydınlarının ifade vasıtası olan Türk basınından açık dileği şudur: Büyük Atatürk'ün yalnız adına ve heykeline değil, düşünce-

lerine de saygı göstererek, özleşmeye doğru geçen yüzyıldan beri büyük bir tarih akımı halinde yol alan dilimizi gerileştirici hareketlerin pençesine düşürmemek için, Anayasa dili davamız daha ağır, daha dikkatli şekilde ele alınmalıdır. Eldeki Anayasa metni hazırlanırken yapıldığı gibi bu tasarının da Üniversitelerimizin, yetkili kurumlarımızın, hukukçularımızın, dil bilginlerimizin ve edebiyatçılarımızın temelli ve dikkatli incelemelerinden sonra alacağı son şekli ile Büyük Millet Meclisinin yüksek tasvibine sunulmalıdır.''

Bu bildiriye bir de liste eklenmişti. Bu listede Anayasanın ne gibi sözcük ve terimlerine karşı yeni tasarıda hangi sözcük ve terimlerin önerildiği karşılıklı olarak gösteriliyordu. O listeden de birkaç örnek alalım:

Anayasada	Önerilen kanun tasarısında
Belirir	Tecelli eder
Toplanır	Temerküz eder
Kendi	Bizzat
Eliyle	Marifetiyle
Uyuşmazlık	İhtilâf
Adına	Namına
Oturum	Celse
Yasak	Memnu
Üstüne suç atılan	Aleyhinde suç isnat edilen
Gizlilik	Mahremiyet
Yanında	Nezdinde
Düşünce	Mutalâa

FELSEFE TERİMLERİNİN TÜRKÇELEŞTİRİLMESİ

Yukarıda dil davasındaki olumsuz tutumunu belirttiğimiz "İstanbul Muallimler Birliği" (öğretmenler derneği ayrıdır) nden yana olan birtakım öğretmenlerle profesörlerin önayak

olmasıyla zaten aynı düşüncede olan "Millî Eğitim Bakanlığı" Türkçe felsefe terimlerinin yeniden gözden geçirilmesi için 1952 yılında bir komisyon kurdu. Bu komisyon, terimlerin hemen hemen yarısını değiştirerek Türkçeleri yerine yabancı terimleri koydu. Örneğin "*dayanışma*" yerine "*tesanüt*" ü getirdi.

GERİYE DÖNMEYEN TEK ÖRGÜT: ORDU

Bu dönem içinde, her alanda olduğu gibi dilde de devrimciliği, *Atatürk*çülüğü elden hiç bir zaman bırakmamış olan Türk Ordusu, bu gerici gidişin dışında kalmıştır. Bu nokta üzerinde önemle durulması gerekir. "*Anayasa*" nın "*Teşkilât-ı Esasiye Kanunu*" na çevrilmesinin zorunlu bir sonucu olarak "*Genel Kurmay Başkanlığı*" "*Erkânı Harbiye-i Umumiye Riyaseti*" olmuştur ama bu geriye dönüş akımı, Ordu içinde gelişme ortamı bulamamıştır. Başlıklı kâğıtlarda, Osmanlıca adın altında "*Sağlık Dairesi Başkanlığı*", "*Eğitim Dairesi Başkanlığı*" gibi adlar olduğu gibi kalmış, değiştirilmemiştir. "*Subay*" ı "*zabit*" "*kurmay*" ı "*erkân-ı harb*", yapmak kimsenin aklına gelmemiştir. Rütbe adları olduğu gibi kalmıştır. Ordu örgütlerinin yazışmalarında eskiye, geriye dönüş olmamıştır. 1950-1960 yılları arasındaki Devlet yönetimi gözönünde tutulursa, ordunun bu tutumunda övülecek bir güzellik, derin bir anlam vardır. Yalnız, dildeki tutumuyla bile Türk Ordusunun *Atatürk ilkeleri*ne nasıl yürekten bağlı kaldığını, devrimciliğinden nasıl hiç bir şey yitirmediğini anlamak kolaylaşacaktır.

ÖZEL DİRENMELER

Resmî organların Türkçeye karşı olan tutumu, gericileri güçlendiriyordu. Birçok gazetelerde, dergilerde *Türk Dil Kurumu*'yla dil dâvasına saldıran yazılar yazılıyordu. Bunlara göre *Türk Dil Kurumu*'nu elinde tutanlar bilgili kişiler değildi. Türk dili

bilim dışı usullerle bozulmaktaydı. Yeni dil geçmişimizle ilgimizi kesiyor, yurttaşları birbiriyle anlaşamaz hale getiriyordu. Bu, koministlerin metoduydu. *Atatürk* de dili özleştirmeyi düşünmemişti. Dile karışılmasını bilim kabul etmezdi; dil kendi haline bırakılmalıydı. O zaten arınma yolunu tutmuş, Osmanlı İmparatorluğunun son zamanlarında çok zengin, çok ince, çok güzel bir dil olmuştu.

Türk Dil Kurumu, bu gibi saldırılara sık sık cevaplar yazıyordu. Ayrıca 1952 yılında "*Dil Davası*", 1959 da "*Türk Dilinde ve Başka Dillerde Özleşme*" adlı eserleri yayımlıyarak Kurum'a ve dili özleştirme davasına yapılan karşı saldırıları cevaplandırdı.

ATAÇ ve GENÇ KUŞAK

Bu dönemde dil dâvasını en çok savunan yazar, *Nurullah Ataç*'tır. *Ataç*, Dil Kurumu'nun kuruluş yıllarında, dâvaya yakın ilgi gösterenler arasında bulunmamıştır. Ama yıllar geçtikçe özleşmenin bir zorunluluk olduğunu anlamış, o zamana dek Osmanlıca yazılarıyla ün kazanmış bir yazarken, bu dili bırakarak öz Türkçeye yönelmiştir. * *Ataç*, öz türkçenin gerektiğine o denli çok inanmıştır ki yazılarını —okunmamak, alay edilmek bahasına da olsa en arı bir dille yazmak için— eski metinlerden bulduğu, halk ağzından aldığı ya da kendisinin türettiği "tilcik" lerle doldurmuştur. *Ataç*'ın bu tutumu, genç kuşaklar arasına hemen yayılıvermiştir. Çünkü eski edebiyat dili yeni kuşaklara artık birşey söylemiyor ve yeni gereksinmeler içinde kıvranan bu kuşak, yeni bir edebiyat diline önder olacak yetkili bir kişi arıyordu.

Burada *Ataç*'ın kişiliği üzerinde kısaca durmak yerinde olur: *Ataç* yalnız aşırı bir dil özleştiricisi değil, aynı zamanda geniş

* Ataç 1951 yılıda Türk Dil Kurumu Yönetim Kuruluna da seçilmiş bu görevi ve Yayın Kolu Başkanlığı, ölünceye dek (1957) sürmüştür.

kültürlü bir düşünür; sağ duyulu bir eleştirici, değerli bir sanatçıydı. İnce bir beğenisi vardı. Başka eleştiricilerin sezemediği birçok değerleri, kusurları görür bunları inandırıcı biçimde ortaya çıkarırdı.

Divan Edebiyatını, halk edebiyatını, batı edebiyatını iyi bilirdi. Eleştirmelerindeki yargılarıyla birçok gençlere ışık tutmuş, birçok değerleri tanıtmış, yanlış yolda olanları uyarmıştı. Yazı yazan her genç, *Ataç*'ın karşısında bir sınav geçirmekte olduğunu bilirdi. Bu kişiliğiyle sağlığında gençleri özleştiricilik bayrağı altında toplamış olan *Ataç*, öldükten sonra da bu önderliğini sürdürmektedir. Bugün gençler, önüne geçilemiyecek bir akışla, *Ataç*'ın izinden gitmekte, dili arıtmakta, durmadan yeni sözcükler türeterek kullanmaktadırlar.

AKIMIN GÜCÜ

Dilde özleşmenin, resmî makamlarca yaratılan yapmacık bir akım olmayıp toplumun duyduğu bir gereksinmeden doğduğunun güzel bir tanıtı, 1952-1959 arasında yapılan Söz Derleme çalışmalarının ondan yirmi yıl önceki durumla karşılaştırılmasında görülür. *Atatürk*'ün sağlığında, O'nun işaretiyle yapılan derlemeler için bir derleme yönetmeliği çıkarılmış, halk ağzından söz derleme işi hükümetin resmî işleri arasında yer almıştı. Valiler, kaymakamlar, bucak müdürleri resmî komisyonlar kurarak bütün yurttaki dilseverlerden yararlanmışlar sözcük derletmişlerdi. O zaman bu çalışmaların verimi olarak *Türk Dil Kurumu*'na 150 bin fiş gönderilmişti. Bundan 20 yıl sonra, 1952 de *Türk Dil Kurumu* ikinci bir söz derleme işine girişti. Bu kez *Atatürk* yoktu. Hükümet bu işe karışmamıştı. Hattâ, söz derlemeleri ricasiyle Kurum'dan okullara yazılan mektuplar Millî Eğitim Bakanlığınca haber alınmış, Bakanlığın bilgisi dışında okullara böyle mektuplar yazılmaması için Kurum'un dikkati çekilmişti. Bu koşullar altında, baştan sona gönüllülerin katıl-

dığı bu ikinci derleme, birincisinden birkaç kat daha başarılı oldu. Bu kez Kurum'a gelen fişlerin sayısı 450 bini aştı. Ayrıca bunlar nitelikleri bakımından birinci derlemede gelen fişlerden üstündü.

Bir örnek daha: 1950 den az önce, seksen yaşını aşmış olan bir üye (Dr. Refik Güran) Kurum toplantılarına artık katılamadığını, Kurum'a yararlı olamadığını bildirerek üyelikten çekilmek istemişti. Az sonra hükümetin dil dâvasını baltalama davranışlarını görünce ikinci bir mektup yazmış, "anlaşılıyor ki bu sırada çekilmemem ve halime göre daha çalışmam gerekiyor" diyerek üyelikten ayrılma isteğinden vazgeçmişti.

Bu durum, hükümetin olumsuz tutumunun, bilinçli aydınlar arasında nasıl bir tepki yarattığını, dil dâvasının nasıl yayılmış, kökleşmiş olduğunu belirtir.

ULUSLARARASI MÜSTEŞRİKLER KONGRESİ

"Uluslararası Müsteşrikler Kongresi" 1951 de İstanbul'da toplanmıştı. *Türk Dil Kurumu*nun da çağrıldığı ve katıldığı bu kongrede Kurum adına okunan "*Türkiyede Dil Devrimi*" adlı tez, bilginler arasında ilgi uyandırmış, yabancı bilginler, toplantıdan sonra delegemizden çalışmalarımız, aldığımız sonuçlar hakkında geniş bilgi almışlardır.

YEDİNCİ ve SEKİZİNCİ KURULTAYLAR

Olağanüstü kurultaydan üç yıl sonra –18 temmuz 1954 de– yedinci kurultay, bundan üç yıl sonra da – 1 Temmuz 1957 de– sekizinci kurultay toplandı.

Sekizinci kurultayın özelliği, Dil Kurumu'nun, kuruluşunun 25. yıldönümüne rastlaması, dolayısıyla Kurultaya çağrılan yerli ve yabancı dil bilginlerinin bilimsel bildirilerine de yer verilme-

sidir. Macaristan'dan, Polonya'dan Çekoslavakya'dan, Sovyet Rusya'dan dokuz yabancı dilcinin de katıldığı bu kurultayda 26 bilimsel bildiri okunmuştur.

YAYINLAR, AYLIK ve YILLIK DERGİLER

1950 den 1960 a dek 44 eser yayımlanmıştır. *Atebetül Hakayik*, *Mevlit*, *Söz Derleme Dergisi*nin 4, 5, 6 ncı ciltleri, *Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü* 2, 3, 4 ncü kitapları, *Türkçe Sözlük*'ün 40 binlik ikinci baskısı, *Türk Grameri (Ses Bilgisi)*... bunlar arasındadır 1951 den önce Türk Dili-Belleten adıyla arasıra çıkan dergi 1951 den sonra biri aylık, biri yıllık olmak üzere iki dergi haline getirilmiştir. Her ikisi de düzenli ve sürekli olarak çıkarılmaktadır.

Aylık Türk Dili dergisi 1951 ekim ayında yayımlanmağa başlanmış Eylül 1962 de 132. sayısı çıkmıştır. 11 yılda 11 cilt ortaya koyan bu dergi Türk Dili'nin çeşitli sorunlarını, küçük incelemeleri, şiir, hikâye, tiyatro yazılarını, eleştirmeleri, Dil Kurum'uyla ilgili haberleri içine almaktadır. Derginin deneme, şiir, günlük özel sayıları ayrı ayrı değerli birer kitap olmuştur.

"Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten" e gelince: 1953 den beri her yıl çıkarılan bu dergide, dille ilgili uzun yazılar, bilimsel araştırmalar yer almaktadır.

YENİ BİNA

Bu dönemin pek önemli bir olayı da *Türk Dil Kurumu*'nun 1957-1959 arasında Atatürk Bulvarı üzerinde iyi bir yerde kendi gereksinmelerini karşılayacak 6 katlı güzel bir bina yaptırmış olmasıdır. Alt iki katı kalorifer dairesi ve depo, üst dört katı da çalışma odaları olarak kullanılan, iki yüz kişilik bir toplantı salonu da bulunan bu bina, arsası ile birlikte 1 600 000 liraya mâl olmuştur. Çok elverişsiz malî koşullar, çok güç yapı olanakları altında yapılan bu bina, Kurum hayatında her zaman anılacak bir başarı eseridir.

6.

27 MAYIS Ve DİL DEVRİMİ

Geçen 10 Yılın Özeti- Millî Birlik Yönetiminde Türkçe- Yeni Anayasanın Dili- Devrimci Yönetmenler- IX. Kurultay- Kuruma Elkoyma Çabası- Tasarının Yasalara Aykırı Yönleri- Akademi Konusunda Kurumun Kesin Görüşü- 15 Ekim Seçimlerinden Sonra- Kurumun Yeni Atılımları-

GEÇEN ON YILIN ÖZETİ

1950 ile 1960 yılları arasındaki on yıllık devlet yönetiminin *Atatürk* ilkeleriyle, batı uygarlığına erişmek çabasıyla yakın ilgisini bulmak gerçekten güçtür. Bu yönetim döneminde özellikle eğitim ve kültür alanında, ileriye doğru tek adım atılmadığını ama geriye doğru hızla gittiğimizi söylemekte bir sakınca olmasa gerektir.

Ülkenin yönetimi *Atatürk* ilkelerinden kopunca, bir geriye gidişin önünü almak, ancak Türkiyedeki Atatürkçü aydınların, ordusu, gençliği, basını ve halkıyla direnme ve ayaklanma hakkını kullanmasıyla gerçekleşebilmiştir.

27 Mayısın yapılış nedenlerinin özeti budur. Haklılığı yerindeliği, zorunluluğu da buradan gelir.

Bundan önceki bölümde, 1950-1960 döneminde *Dil Devrimi*nin devletten gelen bir güçle nasıl kösteklendiğini, çıkarını gerici yönetimde bulan ya da inancı, ülküsü ve gidişi bakımından *Atatürk* ilkelerinden kopmuş, gerici düşüncede kurtuluş uman az sayıda kişilerin, uygun buldukları bir ortamda, *Türk Dil Kurumu*na, dolayısiyle Dil Devrimine nasıl saldırdıklarını özetlemiştik.

Türkçe ezanın arapçalaştırılmasıyla başlıyan akım, "*Anayasa*" nın "*Teşkilât-ı Esasiye Kanunu*" na çevrilmesiyle tamamlanmıştır.

Türk Dil Kurumu, on yıllık dönem içinde gerçekten bir ölüm kalım savaşı vermiştir. Direnme ve yaşama gücünü de yalnız

Atatürk ilkelerinden, *Atatürk*'ün eliyle kurulmuş olmasından almıştır. Devlet yönetiminin de yardımını, işbirliğini, gücünü yanlarında bulanlar saldırılarını *Türk Dil Kurumu*'na "el koyma" ya dek götürememişlerse bunda, her gücü, her zorluğu, her çetinliği yenmesini bilen *Atatürk*'ün öncü payı vardır.

Dil Devrimi, bu on yıllık süre içinde genç Atatürkçü kuşakca yiğitçe yürütülmüş, geliştirilmiye çalışılmış ama okullardan, her türlü eğitim kurumlarından, radyolardan, devlet örgütlerinden sürülüp, atılmıştır. Böylece, *Dil Devrimi*nin gelişen hızı, yaygınlığı kösteklenmek istenmiştir. 12-13 yaşlarında körpe ilkokul çocuklarına "*Genel Kurmay Başkanlığı*" nı öğretmek dururken „*Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti*" dedirtilmiştir. "*Sayıştay*" yerini "*Divan-ı Muhasebat*" a, "*Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı*" da yerini "*Sıhhat ve İçtimai Muavenet Vekâleti*" ne bırakmıştır. Daha bunlara benzer nice Türkçe adlar, sözcükler kovulmuş, yerlerine yetişen kuşakların öğrenme güçlüklerine bakılmaksızın, Osmanlıcaları konmuştur.

Radyolarımızdaki her türlü yayınlarda, dilde gericiliğin en seçkin örneklerine bol bol raslanmıştır. Hemen hemen o yılların hiç bir devlet büyüğü, trene, uçağa "*binmez*", ille "*râkip*" olurdu. Radyolarımızda görevli genç spikerler de "*râkip*" ile "*rakip*" sözcüklerinin anlam ayrılıklarını, söyleyiş ayrılıklarını bilmedikleri için, bunları birbirine karıştırırlardı. "*Maiyet*" ile "*mahiyet*"in içiçe girdiği de çok görülmüştür.

Bu tutum, alışılmıştan vazgeçmenin güçlüğünü duyan eski kuşaklarca da desteklenmiştir. Dile, devrimci, Atatürkçü bir açıdan bakmaktan yoksun kişiler resmî yazışmalarda alışılmışı geliştirerek yürütmenin tadını, on yıl boyunca çıkarmışlardır.

Devletten gelen, özel kişilerce de desteklenen bu geriye dönüşe yalnız Türk Ordusu ayak uydurmamıştır. Bunu, bundan önceki bölümde belirtmiştik.

İşte Türk Ordusundaki bu Atatürk ülkücülüğünün canlılığı, yaşarlılığı inancıdır ki, Ordunun Türk Ulusu adına 27 Mayıs 1960 günü direnme ve ayaklanma hakkını kullanmasına yol açmıştır.

Karanlık ve gerici bir yönetime başkaldırmanın ilk olumlu belirtisi, dilde Türkçeye yeniden dönmek olmuştur, demek yanlış bir yorum sayılmamalıdır. Bir başkaldırma, Atatürk ilkelerinden güçleniyor, Atatürk ilkelerinin Türkiyede yeniden yaşamasını amaç belliyor, onun için yapılıyorsa, elbette bundan ilk yararlanacak olan da Türkçedir, Dil Devrimidir. Nitekim öyle olmuştur.

MİLLÎ BİRLİK YÖNETİMİNDE TÜRKÇE

27 Mayıs 1960 sabahından başlayarak Radyolarımızda yeniden arı bir Türkçeye kavuşmuş olmanın mutluluğu kolay kolay unutulamaz!

Devlet Yönetimini geçici bir süre için eline alan Türk Silâhlı Kuvvetleri, kendi içinden bu yönetim için çıkardığı "Millî Birlik Komitesi" aracılığıyla Dil Devriminin, devletin de desteğiyle, yürümesine yardımcı olmuştur.

Bu dönemde, radyo yayınlarındaki dilin nasıl arılaştığını, düzeldiğini, Türkçeleştiğini bilmeyen yoktur. Basın-Yayın Genel Müdürlüğünde, radyolarımızda görev alan genç subaylar, ilk iş olarak Türkçeye özen göstermişlerdir. Radyo gibi etkin bir aracın Türkçemiz için kazanılmış olması, başlı başına bir başarı olmuştur. Ankara Radyosundaki "*Olaylar ve Yankılar*" saatinde kullanılan özenilmiş arı Türkçeyi, bu çalışmaların seçkin bir örneği olarak gösterebiliriz. Bu konuda, büyük bir inanla çalıştığını yakından bildiğimiz üsteğmen *Celâl Ertuğay*'ın adını ve emeğini anmak gerekir.

Türkçenin devlet desteğine kavuşması, yalnız radyolarımızdaki çalışmalarla kalmamıştır. *Türk Dil Kurumu*, amacının yaygınlığını sağlıyacak uygun bir ortam bulmanın, *Atatürk ilkelerine* yeniden dönülmüş olmanın mutluluğu içinde 24.11.1960 günü 618 sayılı bir yazıyla Başbakanlığa başvurmuştur. Bu yazıda

dilimizi her gün biraz daha baskı altına almakta olan yabancı sözcüklerin salgınından kurtarmak için hükümetçe gerekli tedbirin alınması, dilimize sokulmak istenen yabancı sözcüklerin Türkçe karşılıklarının kullanılması istenmiştir.

Türk Dil Kurumu'nun bu dileği Orgeneral *Cemal Gürsel*'ce uygun bulunmuş, 28.1.1961 tarih 27-4293 sayılı genelgeyle bütün bakanlıklara Türkçeye özen göstermeleri, Türkçe karşılıkları bulunan yabancı sözcüklerin kullanılmaması bildirilmiştir.

Bu genelgenin yayınlanmasından sonra, devlet örgütlerinin yazışmalarında eskisine göre sezilir bir arılaşma olmuştur.

Millî Birlik Yönetimi işbaşına gelir gelmez "*vekâlet*" ler "*bakanlık*": "*ziraat*", "*tarım*": "*nafia*" "*bayındırlık*": "*maznun*", "*sanık*": "*şahit*", "*tanık*": "*Şûrayı Devlet, Divan-ı Muhasebat, Mahkeme-i Temyiz*" adları da *Danıştay, Sayıştay, Yargıtay* olmuş; "*umum*" yerini "*genel*" e, "*tamim*" yerini "*genelge*" ye, "*vaziyet*", "*durum*" a, "*alâka*", "*ilgi*" v. b. bırakmıştır.

Bundan başka devlet yazışmalarında kullanılan sözcüklerin "millî devrim anlayışına uygun olarak" Öztürkçe karşılıklarının kullanılması için bütün ilgililere yardımcı olacak özel bir sözlük hazırlanması da Başbakanlıkça yerinde görülmüştür. 11.10.1961 tarih 27-4769 sayılı Başbakanlık genelgesiyle, "her daireyi ilgilendiren terimlerin bir an önce tesbit edilmesi" istenmiştir. Ayrıca gene bu genelgede devlet yazışmaları için sözlük hazırlanıncaya değin *Türk Dil Kurumu*'nun yayınladığı "*Türkçe Sözlük, Sade Türkçe Kılavuzu, İmlâ Kılavuzu*'nun bütün resmi daire ve teşekküllerde bulundurulması, yazışmaların bunlarda tesbit olunan esaslara göre düzenlenmesinin uygun görüldüğü" belirtilmiştir.

Resmi yazışmaların Türkçeleştirilmesi konusunda kurulan bir komisyon ilk toplantısından sonra yeniden toplanmak ve işi yürütmek olanağını elde edememiştir. Bunda, 15 Ekim seçimlerinin ve ondan sonra işbaşına gelen Karma Yönetim Hükümetinin tutumu geniş ölçüde etkin olmuştur. Bu noktanın üzerinde, daha sonra ayrıca duracağız.

YENİ ANAYASANIN DİLİ

Millî Birlik Yönetimi döneminde, Türkçeye, Dil Devrimine saygının en belirli, en yararlı sonucu yeni "*Anayasa*" nın dilinde görülmüştür. Kurucu Meclis görevine başladıktan sonra, önceden seçilmiş olan bir Bilim Kurulunun hazırladığı "*Anayasa*" üzerinde görüşmeler yapılırken, "*Anayasa*" dilinin Türkçe olmasına elden geldiğince özen gösterilmiştir. Bu alanda Türk Dil Kurumuyla, Dil-Tarih ve Coğrafya Fakültesi öğretim üyelerin den yararlanılmıştır. Bunda Türk Dil Kurumunun payını belirtmek yerinde olur. Doğrusu şu ki, kısa bir süre içinde hazırlanması gereken "*Anayasa*" nın dilinin istenilen, özlenilen bir arılığa kavuşturulduğu söylenemez. Yasa koyucuların, hukuk kavramları üzerinde gösterdikleri titizlik, zamanın kısalığı, bazı Türkçe karşılıkların istenilen kavramı karşılıyamıyacağı kaygısı, "*Anayasa*" mızın dil yönünden bir incelemesinin yapılması için yalnız 24 saatlik bir zaman ayrılabilmesi, engellerin başlıcalarıdır. Ne var ki, bugünkü Anayasamızla hukuk diline çok sayıda Türkçe sözcük ve terim kazandırılmıştır. Bu, çok kısa bir süre içinde başarılmış büyük bir iştir.

Türk Dil Kurumu, elden geldiğince arı bir dille yazılmış yeni bir "*Anayasa*" ya kavuşulmuş olmasını her zaman büyük bir mutluluk saymaktadır.

DEVRİMCİ YÖNETMENLER

Millî Birlik Yönetiminin, devrimci ve Atatürk'çü tutumu, Dil Devrimine özel bir özen göstermesi, 27. Mayıs. 1960 dan 15. Ekim. 1961 arasında çıkardığı yasalarda, tüzüklerde, yönetmeliklerde de kendisini göstermektedir. Bu dönem içinde yürürlüğe giren yasaların, Resmî Gazetede yayımlanan çeşitli tüzük ve yönetmeliklerin diline, Türkçeleşmek bakımından büyük bir

özen gösterilmiştir. Bu, Türkiyede yasa dilinin, hukuk dilinin Türkçeleşmesine doğru atılmış son derece önemli bir adımdır.

Bu arada Türkçemizin arılaşmasına çeşitli yönlerden seçkin yardımları, hizmetleri dokunan bazı kişileri de anmamız gerekiyor.

Yassıada Duruşmaları sırasında, Başkan sayın *Salim Başol*'un Türkçeye gösterdiği özeni önemle anmak gerekir. Bu özen yalnız kendi konuşmalarında, duruşmayı yürütmede, kararları bildirmede değil, sanıkların konuşmalarını düzeltmede de kendisini göstermiştir. Türk toplumunca büyük bir ilgiyle izlenen *Yassıada Duruşmaları*nın dil yönünden bize kazandırdığı çok şey vardır.

Yargıtay Başkanı ve *Yüksek Seçim Kurulu Başkanı* sayın *Recai Seçkin*'in, *Yüksek Seçim Kurulu*nun çalışmalarında, bildirilerinde Türkçeye gösterdiği özeni, *Yargıtay*ın büyük dikkat ve titizlik isteyen çalışmalarında da sürdürmesi, arılaşması en güç alan olan hukuk ve yasa dilimiz bakımından gerçekten seçkin hizmettir. Bu hizmetin bugün de sürdüğünü görmekten mutluyuz.

Kurucu Meclisin görev dönemi içinde, Kurucu Meclis Başkanı Sayın *Kâzım Orbay*'ın Dil Devrimine bağlılığını, Türkçeye özenini belirten çalışmalarını da özellikle anmamız gerekiyor.

Özetlemek gerekirse, Millî Birlik Yönetiminde, başta *Başkan Gürsel* olmak üzere, Millî Birlik Komitesinin sayın üyeleri, yargı organları, devlet örgütleri, radyolar, kurumlar, basın, Türkçeye artan bir özen göstermeye başlamışlardır. *Türk Dil Kurumu* da inanlı ve hızlı bir çalışma ortamı bulmuş olmanın mutluluğu içinde, bu özen duygusunu geliştirmeye daha büyük bir inanla girişmiştir.

DOKUZUNCU KURULTAY

Türk Dil Kurumu'nun IX. Kurultayı 27 Mayıs Devriminden sonra yapılmıştır. 11 Temmuz 1960 Pazartesi günü saat 10 da başlayan IX. Türk Dil Kurultayı 15 Temmuz 1960 Cuma günü kapanmıştır.

IX. Kurultay, başdan sona 27 Mayıs Devrim heyecanının çalkantıları içinde geçmiştir. Bütün üyelerde, bir karanlık yönetimden kurtulmanın mutluluğu, kıvancı vardı.

Bu arada, üzücü olayların da geçtiğini söylemek, gerçeği belirtmek bakımından yerinde olur.

Özel tutkularından kurtulamıyanlar, Kuruma kendi düşüncelerine uygun bir yön kazandıramıyanlar, haksızlığı anlaşılan savlarda da bulunmuşlardır. Kurultay sırasında zaman zaman ileri sürülen bina yapımından, başka işlere değin çeşitli yolsuzluk savları *Türk Dil Kurumu*nun halkoyu önündeki onuruna kuşku düşürebilirdi.

Kurultaydan sonra, İçişleri Bakanlığının denetleyicilerince 6 ay süreyle incelenen Kurum hesapları, Savcılığın soruşturmaları hep olumsuz sonuçlara ulaşmış, yolsuzluğu ileri sürenleri haksız çıkarmıştır.

IX. Kurultayın seçtiği Yönetim Kurulu, bu konular üzerinde resmi örgütlerden daha da titiz davranmıştır. Kendi arasından seçtiği özel bir komisyon aylarca, bütün belgeleri, hesapları bir bir incelemiştir.

Gerek resmi organların, gerekse Kurum yöneticilerinin yaptığı bütün incelemeler sonucunda, hem Kurumun, hem yıllarca Kuruma hizmet etmiş kişilerin onuru aklanmıştır.

Kurultaydan bu yana geçen iki yıl içinde 900.000 liralık yüksek faizli bina borcunun da, alınan sıkı tedbirlerle ödenmiş olduğunu belirtmek yerinde olur.

KURUMA ELKOYMA ÇABASI

A*tatürk*'e ve *Dil Devrimine* karşı olanların gözü her zaman *Türk Dil Kurumu*na dikilmiştir. Çünkü *Türk Dil Kurumu*, Atatürk'ün eseridir. Çünkü *Türk Dil Kurumu*, bilimsel ve devrimci çalışmalarında Atatürk ilkelerinden ayrılmamıştır.

Bu yüzden, *Atatürk*'e, devrimlerine karşı olan gericiler, kendilerince uygun buldukları zamanlarda seslerini yükseltmeğe başlamışlar, amaçlarını bilim kılığına bürümeye çalışarak bir "*Akademi*" ardına sığınıp, *Türk Dil Kurumu*'nu zorla ele geçirmek istemişlerdir.

1950-1960 döneminde bu amaçla yapılan çalışmaların hiç biri *Türk Dil Kurumu*'na "el koyma" ya varamamıştı. Bunun nedenlerini yukarıda özet olarak belirtmeye çalışmıştık.

27 Mayıs Devriminden sonra da bu yolda çalışmalar, çıkış çabaları olmuştur. Millî Birlik Komitesinin bilime, bilim adamına saygısını sömürme, kötüye kullanma yollarını deneyerek "*Akademi*" sözcüğünün ardına gizlenip, artık Türkiyede bir "*Bilim Akademisi*" kurulması zamanının geldiğini ileri sürerek *Türk Dil Kurumu*'na zorla "el koyma" isteğini açıklayabilenler çıkmıştır. Doğrusunu belirtmek gerekirse, iyiniyetli Atatürkçülerin bir bölüğünü de bu düşünceye yaklaşık duruma getirebilmişlerdir. Bu konuda önemli olan, bir "*Dil Akademisi*" nin ya da daha genişi olan bir "*Bilimler Akademisi*" nin kurulup kurulmamasıyla *Türk Dil* ve *Tarih Kurumları*na el atılıp atılmaması sorununun birbirlerinden ayrı işler olduğudur. Bu ayrılığı gözden hiç bir zaman ırak tutmamak gerekmiştir. Bir aralık Millî Birlik Komitesi yönetiminde de, ilgi görür gibi olan arka amaçlı "*Akademi*" önerisi, kısa bir süre sonra günün olayı olmaktan çıkmıştır. Ama amaçlarına varmakta, *Türk Dil* ve *Tarih Kurumları*nı zorla ele geçirmekte kararlı olanlar çalışmalarını, çabalarını da durdurmamışlardır. Netekim 1961 yılının Temmuz ayı sonuyla Ağustos ayı başlarında ortaya çıkıveren "*Türk Bilimler Akademisi Kanun Tasarısı*" adını taşıyan bir tasarı, arka amaçlıların, kötü niyetlerini olduğu gibi halkoyunun önüne sermiştir.

"*Türk Bilimler Akademisi Kanun Tasarısı*", Millî Eğitim Bakanlığınca 31.7.1961 tarihinde ilgili kurumlarla üniversitelere gönderilip "düşüncelerinin bildirilmesi" istenmiştir.

Tasarının Millî Eğitim Bakanlığınca dağıtılmasından sonra ülkenin bütün Atatürkçü güçleri, bu amacı belli tasarıya karşı çıkmışlardır.

Tasarı, başından sonuna dek özel amaçla hazırlanmıştır. Yasacılık tekniğinden uzak, çelişmelerle, hukuk anlayışına, anayasaya aykırı hükümlerle doludur. Savruk bir dille yazılmıştır.

Asıl isteğin *Türk Dil Kurumu* ile *Türk Tarih Kurumuna* "el koyma" olduğu, buna hukuk dışı yasa zoruyla varılmak istendiği, tasarıdaki maddelerden açık olarak görülmektedir.

Örneğin, tasarıya şöyle bir geçici madde konulmuştu:

"Türk Dil Kurumu bütün taşınır ve taşınmaz malları, her türlü geliri, kitaplığı ve memur kadrosu ile Türk Dili Enstitüsü adını alarak Türk Bilimler Akademisine katılır. Türk Dil Kurumunun bütün üyelikleri iptal edilir. Halen işbaşında bulunan Dil Kurumu Yönetim Kurulu istifa ederek, Kurum, Türk Bilimler Akademisinin Türk Dili Enstitüsü için seçilen asıl üyelerin idaresine devredilir..."

Buna benzer bir başka madde de *Türk Tarih Kurumu* için konmuş, bu Kurumun da basımevine, kitaplığına el konulması hükme bağlanmıştır.

Ayrıca *Türk Dil Kurumu*'nun Kavaklıdere'de yaptırdığı yeni yapısı da "*kiraya verilen katları boşaltılmak suretile*" Akademiye verilmek istenmiştir.

Atatürk'ün vasiyetine ve vakfına da el atılmış, *Türk Dil Kurumu* ile *Türk Tarih Kurumu*'na eşit olarak bölüştürülen Atatürk'ün parası tasarlanan Akademi'ye ayrılmıştır.

Bu tasarının bu maddeleriyle asıl amaçlarını ortaya koyanlar, bir 27 Mayıs Devriminden hemen sonra, Anayasayı çiğneyip geçecek, Atatürk ilkelerine sırt çevirecek bir yasanın çıkamıyacağını düşünmemişlerdir.

TASARININ YASALARA AYKIRI YÖNLERİ

Bir kere tasarı, birer dernek olan *Türk Dil* ve *Tarih Kurumlarını* ortadan kaldırmakla "Türklerin dernek kurma hakkı" nı çiğniyordu. Bu derneklerin mallarını zorla almakla "*mülkiyet hakkı*" nı hiçe sayıyor, Anayasaya göre yasak olan "*müsadere*" daha doğrusu "*gasp*" yoluna sapılıyordu. Ortada hiç bir haklı, yasalarda, tüzükte yazılı nedenlere bağlı olmaksızın üyelerin üyeliklerini zorla kaldırmakla onları "*medeni haklarını kullanmaktan men*" ediyordu. *Türk Dil Kurumu*nun seçimle işbaşına gelmiş Yönetim Kurulu'nu istekleri dışında çekilmeye zorlamakla insan hak ve hürriyetlerini ayaklar altına alıyordu. *Türk Dil Kurumu* binasının kiraya verilen katlarını yasa zoruyla boşalttırmak istemekle, Anayasada yer alan "*sözleşme hürriyeti*" ni ortadan kaldırıyordu. Bütün bunların dışında, Atatürk vakfını bozmakla kutsal "*şahsi tasarruf hakkı*" nı yok ediyor, bir "*tesisi hukuk dışı olarak hükümsüz hale getiriyor*" du.

Böylece bin yerinden sakıncalı, hukuk dışı bir tasarıyla ortaya çıkanlar "*bilim*", "*Akademi*" gibi göz alıcı, yürek kaldırıcı sözcüklerin ardına gizlenip, arka amaçlarını gerçekleştirmek istiyorlardı.

Tasarının, basından, Kurumlardan, yazarlardan gördüğü sert tepki, umuda düşenlerin umutlarını bir kere daha, herhalde yeniden uyanmamacasına kırıyordu.

Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Bülent Ecevit, Nadir Nadi, Halûk Y. Şehsuvaroğlu, Oktay Akbal, Samim Kocagöz, Agâh Sırrı Levend, Ömer Asım Aksoy, Uluğ İğdemir, M. Sunullah Arısoy v. b. gazete ve dergilerde bu tasarının çürüklüğünü, hukuk dışılığını ortaya koymuşlar, tasarıdan güdülen amacı açıklamışlardır.

Basından, Atatürkçü çevrelerden, sanatçılardan gelen bu sert tepkiler, etkisini göstermiş, tasarı bir kere daha suya düşmüştür. *Türk Dil Kurumu*, tasarıya karşı çıkan yazılardan yaptığı

özetlerle, seçmeleri "*Bir Tasarı Karşısında*" adlı bir kitapçıkta toplamıştır.

Böylece, Atatürk'ün özel bir özen gösterdiği, eliyle kurduğu, devrimciliğini yitirmeden bilimsel bir yöntemle çalışmasını dilediği iki kardeş Kurum - *Türk Dil* ve *Tarih Kurumları* - varlıklarını korumuşlar, çalışmalarını sürdürebilmişlerdir.

AKADEMİ KONUSUNDA KURUMUN KESİN GÖRÜŞÜ

Bu bölümü, herhangi bir yanlış anlamaya yol açar düşüncesiyle, zaman zaman ortaya çıkan "*Akademi*" konusunda *Türk Dil Kurumu*nun değişmeyen, kesin görüşünü belirtmekle kapatmayı yerinde buluyoruz:

Türk Dil Kurumu, Devletçe kurulacak bir "*Dil Akademisi*" ne ya da daha geniş çaplı bir "*Bilimler Akademisi*" ne karşı değildir. Böyle bir şey düşünmemiştir bile. *Türk Dil Kurumu* bir "*Bilimler Akademisi*" kurulmasını destekleyebilir de. Ancak, adı ister yalnız "*Dil Akademisi*", isterse "*Bilimler Akademisi*" olsun, bir Akademinin kurulması, *Türk Dil Kurumu*na yasa zoruyla el koyarak yapılamaz. Akademinin kurulması, *Türk Dil Kurumu*nun amaç bildiği yolda, devrimci bir anlayış içinde bilim yapmasını engelliyemez. Devlet, kuracağı akademinin istediği binayı da, parayı da, çalışacak kişileri de, kendi kaynaklarından ya da hukuk içi başka yollardan sağlıyabilir. Nasıl, Türkiyede bir *Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı* vardır diye *Kızılay*'ın, *Çocuk Esirgeme Kurumu*'nun, *Yardım Sevenler Derneği*'nin, özel hastahanelerin gereksizliği ileri sürülemiyorsa, sürülmesi de mantık dışı olursa, bir "*Dil Akademisi*" ya da "*Bilimler Akademisi*" kurulunca *Türk Dil Kurumu* nun gereği yoktur da denemez. Millî Eğitim Bakanlığının, dolayisiyle devlet okullarının bulunuşu, özel okulların açılmasına nasıl engel olmuyorsa, Akademilerin kuruluşu da *Türk Dil* ve *Tarih Kurumları* gibi, kendi alanlarında devrimci bir anlayışla çalışan,

Atatürk'ün vakfı olan kurumlara dokunmayı gerektirmez. Önüne gelenin "Vakıf şartları" na dokunmasına, bunu değiştirmeye kalkmasına göz yumulamaz.

15 EKİM 1961 SEÇİMLERİNDEN SONRA

15 Ekim 1961 seçimleri, ülkemizde yeni bir yönetim denemesine yol açmıştır.

İki Meclisli bir yasama organı, ilkin denediğimiz bir seçim sisteminin sonucu olarak da karma bir hükümet kurulmuştur.

Karma hükümetin karşılaştığı sorunlar bilinen gerçeklerdir. Bunlara değinmek de konumuz dışındadır. Ancak, Karma Yönetimin *Türk Dil Kurumu* yönünden ilgi çekici bir yanı vardır. Açıkça belirtmek yerinde olur ki, özellikle resmi yazışmaların Türkçeleştirilmesi konusunda Millî Birlik Yönetimi zamanında ilk toplantısını yapan komisyon, sonra yeniden toplanamamış, böylece çok yerinde bir adım yarım kalmıştır. Bundan *Türk Dil Kurumu* üzüntü duymaktadır.

Meclis ve Senato İç Tüzüklerinin hazırlanmasında Anayasamıza girmiş Türkçe sözcüklerle, Türkçeleri kullanılmış olan hukuk terimlerine yeterince yer verilmemesi, Meclise sunulan yasa tasarılarında Türkçeye özen gösterilmemesi, böylece yeniden bir geriye dönüş eğiliminin sezilmesi *Türk Dil Kurumu* için, üzücü belirtiler olmuştur.

Bununla birlikte *Türk Dil Kurumu*, sezilen bu eğilim karşısında sessiz de kalmamış, Cumhuriyet Senatosu Başkanına, Millet Meclisi Başkanına, Mecliste ve Senatoda temsilcileri bulunan A. P., C. H. P., C. K. M. P., Y. T. P. Meclis Grup Başkanlıklarına birer mektup göndererek "*Anayasanın ruhuna olduğu kadar diline de saygı gösterilip uyulması*" nı, geriye dönüş eğiliminin önlenilmesini istemiştir. Bu mektup şöyledir:

"27 Mayıs Devriminden sonra Atatürk Devrimlerine ve ilkelerine bağlılığın gerekliliği bir kere daha anlaşılmış, bu yolda sevindirici adımlar da atılmıştı. Bunların en önemlilerinden biri de, Dil Devriminin gereklerine uygun düşecek bir çalışmaya yönelmeydi. Kurumumuz, bu çalışmaları sevgiyle izlemiş, başlıca yardımcı olmayı da ilk ödevi saymıştır.

Halkoyundan da geçmiş olan Anayasamız, yapılabildiğince arı dille yazılmıştır. Kurumumuz, Atatürk ilkelerine yeniden dönüşün başında, Anayasamızda kullanılan Türkçe sözcükleri, devrimin bir başarısı ve bundan sonraki çalışmalarda kanun dilinin arılaşmasında önemli bir adım saymıştır.

Anayasamızda geçen sözcükler için bir „Anayasa Sözlüğü" hazırlanmış, bastırılmış ve bütün milletvekillerimizle senatörlerimize de dağıtılmıştır.

Son günlerde, hazırlanan kanun tasarılarında Anayasamızda yer almış sözcüklerin kullanılmadığı, bir çeşit eskiye dönüş eğiliminin başladığı üzüntüyle izlenmektedir.

Anayasamızın ruhuna olduğu kadar diline de bağlı kalmanın hem Anayasamıza hem de Atatürk ilkelerine saygının seçkin bir belirtisi olacağını elbette takdir edeceksiniz.

Kurumumuz, bu konuda ilgilileri uyarıcı çalışmalarınızı sizden rica etmektedir.

Gösterdiğimiz titizliğe hak vereceğinize ve başlamakta olduğunu sezdiğimiz eğilimin gelişmesini önliyeceğinize güvenerek, şimdiden teşekkür eder, sağlık ve esenlikler dilerim."

Yasama ve yürütme organlarında, 27 Mayıs sonrasında beliren yakın ilginin süremmemesinde, karşı karşıya gelinen sorunların çetinliğinden ötürü bu alanda uğraşmak için yeterince zaman ayıramamanın payı olabileceği düşünülebilir.

KURUMUN YENİ ATILIMLARI

Yasama ve yürütme organlarında sezilen bu gevşemeyi belirtirken, başka alanlardaki pekişmeyi de belirtmek yerinde olacaktır.

Türk Dil Kurumu, onyıllık kendini savunma döneminden sonra devrimci bir atılıma girişmiştir. Bunun sonuçları yavaş yavaş alınmaya başlamıştır. Çeşitli devlet örgütlerinin başına genç kuşağın gelmesi, *Türk Dil Kurumu*nun çalışmalarını da kolaylaştırmaktadır. Netekim, Ankara ve İstanbul radyolarında önce ayda bir olmak üzere programa konulan dil saatleri, kısa bir süre sonra, radyo yöneticilerinin önerisi üzerine onbeşgünde bire indirilmiştir, *Türk Dil Kurumu Tanıtma Kolu*nca düzenlenen, Ankara Radyosu'nda "*Arı Dile Doğru*", İstanbul Radyosu'nda "*Anadilimiz*" adıyla yayımlanan radyo konuşmaları geniş ilgi görmektedir. Ankara Radyosu'ndaki "*Arı Dile Doğru*" programının Erzurum ve İzmir Radyolarında da yayınlanması sağlanacaktır, Bu programlarda Kurum amaçlarına uygun bir biçimde *Dil Devrimi*nin gerekçesi, nedenleri, dil sevgisi, dil bilinci anlatılmaktadır. Toplum üzerinde en etkin bir araç olan radyoların, *Türk Dil Kurumu*na, dolayisiyle *Dil Devrimi*ne gösterdikleri bu ilginin, özenin asıl kaynağı, nedeni, Atatürk kuşaklarının, devrimlere inanmışların işbaşına gelmesidir.

Türk Dil Kurumu, radyo yayınlarının yanısıra basınla da sıkı bir işbirliğine girişmiştir. Gazetelerimizin haber dilinin arılaştırılması konusundaki çalışmalar, kısa bir süre içinde umut verici gelişmeler göstermiştir.

1961 Eylülünde kurulan Tanıtma Kolumuz, kendisine geniş bir çalışma programı hazırlamış, bu programı uygulamaya da başlamıştır. Radyo programları, gazetelerimizin haber dilini arılaştırma çalışmaları bu kolun görevleri içindedir.

Yine Tanıtma Kolu'nun düzenlediği "*Tanıtma Yayınları*"nın da yeni bir ileri adım sayılması gerekir. Bu yayınlar:

a) Türk Diline Emek verenler

b) Dil Konuları

c) Radyo Konuşmaları

ç) Açık Oturumlar

olmak üzere dört dizi olacaktır. Orta öğrenimden geçmiş ya da orta öğretim yapmakta olan bütün yurttaşların kolaylıkla anlayıp izleyebileceği bir açıklıkla yazılan, bir kurulun titiz incelemesinden geçen "*Tanıtma Yayınları*" nın, öğretmenlerimiz ve öğrencilerimiz için de yararlı birer yardımcı kitap olacağına inanmaktayız. Bu yayınların geniş ölçüde dağıtımı için de gerekli yollar düşünülmüştür. Böylece, Dil Devriminin nedenleri daha iyi duyurulacak Türkçeye sevgi ve saygının çoğalması, bilgiye dayanan bir yolla gerçekleştirilmiş olacaktır.

1962-1963 ders yılını, *Türk Dil Kurumu*yla öğretim kurumları arasında da sıkı bir işbirliğinin başlangıcı saymak doğru olur. Öğretmenler ve öğrencilerle yurt ölçüsünde sıkı ilişkiler kurma yolunda Kurumumuz *Tanıtma Kolu*nun çalışmaları tamamlanmıştır. Bu yıldan sonra sürekli olarak, *Türk Dil Kurumu*nun aracılığı ve yardımıyla okullarımızda dil sorunu, dil devrimi üzerine sık sık açık oturumlar, yarışmalar, konferanslar verilmesine başlanacaktır. Bu çalışmalarda *Tanıtma Yayınları*nın büyük yararı dokunacağına güveniyoruz.

30 yıldan beri ilkin, çeşitli illerimizde Dil Devrimi ve dilin çeşitli sorunları üzerinde, *Türk Dil Kurumu*nun yetkililerince konferanslar verilmesi, gelecek yıllarda daha da gelişecek olan, bir başka çalışma dalındaki ilk adımdır.

Türk Dil Kurumu, 19 Mayıs 1962 de İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde düzenlediği "*Dilde Özleşmenin Sınırı Ne Olmalıdır?*" konulu açık oturumla yeni bir çalışmaya daha girişmiş olmaktadır. İlk açık oturuma, bilim adamları, sanatçılar, yazarlar, gazeteciler, kurum üyeleri katılmışlardır. Elde edilen sonuç olumludur.

Açık oturum çalışmaları, hem Ankara'da hem başka illerimizde sık sık yapılacaktır.

27 Mayıs Devrimini, Atatürk ilkelerine yeniden dönüşün mutlu bir başlangıcı sayan, buna inanan *Türk Dil Kurumu*, elbette bu inanışın ışığında, kendi çalışma alanında Atatürkçü bir atılıma girişecekti.

Türk Dil Kurumu onyıllık bir içine kapanıklığın bütün sıkıntısını, bunalımını üzerinden atarak, geçen on yıl içinde yapamadıklarını, yapmak olanağını bulamadıklarını, yüzdeyüz bir devrimcilik çoşkunluğu içinde ama gene yüzdeyüz bilimin ışığında gerçekleştirmek savaşına girişmiştir.

Atatürk'ün izinden yürümek demek, başarıya kuşkusuzca ulaşılacak demektir.

Türk Dil Kurumu, kurucusunun, yaratıcısının izinden hiç ayrılmamış, içine giren *Atatürkçü* kuşaklarla güçlenmiş, yenilenmiş olarak O'nun izindedir. İlkelerine bağlıdır. Bu, *Türk Dil Kurumu*'nun başarıya kuşkusuzca ulaşacağına değil, başarılarının kuşkusuzca sürüp gideceğine tanıktır.

7.

TÜRK DİL KURUMU İLE İLGİLİ BİLGİLER

Kuruluş Dilekçesi- Kurumun Kamu Yararına Dernek Oluşu- Atatürk'ün Vasiyeti- Yönetim ve Yürütme Kurulları- Türk Dil Kurumu'nun Başlıca Yayınları- Türk Dil Kurumu Ödülleri

TÜRK DİL KURUMU'nun KURULUŞ DİLEKÇESİ VE İÇİŞLERİ BAKANLIĞININ "İZİNNAME"Sİ

12/7/32

Dahiliye Vekâleti Celilesine

Muhterem Efendim,

Türk dili hakkında tetkikat ve neşriyatta bulunmak maksadiyle ve merkezi Ankarada Halkevi binasındaki dairede bulunmak üzere Türk Dili Tetkik Cemiyeti adıyla ilmî bir cemiyet teşkil edilerek nizamnamesi merbuten takdim kılınmıştır. Cemiyet İdare Heyeti âzalarının isimleri ve imzaları arizamızın altında yazılıdır. Cemiyetin mesul murahhası ve Umumî Kâtibi Afyon Karahisar mebusu Ruşen Eşref beydir. İcap eden resmî muamelenin ifasına müsaade buyurulması rica olunur, efendim.

Türk Dili Tetkik Cemiyeti
Reisi
Çanakkale Mebusu
Samih Rifat

Umumî Kâtip Afyon Karahisar Mebusu
Ruşen Eşref

Âza ve veznedar Zolguldak Mebusu
Celâl Sahir

Âza Manisa Mebusu
Yakup Kadri

"İZİNNAME SURETİ"

İLMÜHABER

Cemiyetin unvanı	:	Türk Dili Tetkik Cemiyeti
Maksadı tesisi	:	Türk dilini tetkik ve elde edilecek neticeleri neşretmek
Merkezi	:	Ankara
Tarihi Tesisi	:	12/7/1932

Unvanı ve maksadı tesisi yukarıda yazılı olan (Türk Dili Tetkik Cemiyeti) nin nizamnamesi tevdi edilmiş olduğundan Cemiyetler kanununa tevfikan işbu ilmühaber verildi. 13 Temmuz 1932

Emniyet İşleri Umum Müdürü
T. Hadi

TÜRK DİL KURUMU'nun KAMU YARARINA ÇALIŞIR DERNEK OLARAK KABUL EDİLİŞİYLE İLGİLİ KARARNAME

No. 2/12665 15 Ocak 1940

"Türk Dil Kurumu'nun Cemiyetler Kanununun 37. maddesine tevfikan" menafii umumiyeye hâdim cemiyetler" meyanına ithali hakkında Devlet Şûrası II. Dairesi ile umumî heyetten yazılan 16.12.1939; 21.12.1939 tarih ve 3965/3636, 357/344 sayılı ilişik mazbatalar, İcra Vekilleri Heyetince 15.1.1940 tarihinde tetkik ve mütalâa edilerek tasdiki kabul olunmuştur.

15.10.1940
Reisicumhur
İsmet İnönü

Vekiller Heyetinin imzaları

ATATÜRK'ün VASİYETİ

Atatürk'ün ölümünden önce (10 Kasım 1938) Beyoğlu 6. Noterine verdiği ve ölümünden sonra Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi'nce açılan vasiyetnamesi şudur:

Ankara
3. Sulh Hukuk Mahkemesi
Sayı: T. 1938,90

Terki hayat eden Cumhurbaşkanı Atatürk'ün 28.11.1938 tarihinde mahkememizde açılan vasiyetnamesi sureti aşağıya çıkarılmıştır:

Malik olduğum bütün nukut ve hisse senetleri ile Çankaya'daki menkul ve gayri menkul emvalimi Cumhuriyet Halk Partisine âtideki şartlarla terk ve vasiyet ediyorum :

1. Nukut ve hisse senetleri şimdiki gibi İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.

2. Her seneki nemadan bana nisbetleri şerefi mahfuz kaldıkça yaşadıkları müddetçe Makbule'ye ayda 1000, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülküye 200 lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki 100 er lira verilecektir.

3. Sabiha Gökçen'e bir ev de alınabilecek ayrıca para verilecektir.

4.. Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu ev de emrinde kalacaktır.

5. İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç oldukları yardım yapılacaktır.

6. Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.

K. ATATÜRK

TÜRK DİL KURUMUNUN KURULUŞUNDAN BUGÜNE

Yönetim ve Yürütme kurulları:

1) *Kurucular:*

Başkan	:	Samih Rıfat
Genel Yazman	:	Ruşen Eşref (Ünaydın)
Üye	:	Celâl Sahir (Erozan), Yakup Kadri (Karaosmanoğlu)

2) *I. Kurultay:* (26/6/1932 - 4/10/1932)

Merkez Kurulu:

Başkan	:	Samih Rıfat
Genel Yazman	:	Ruşen Eşref (Ünaydın)
Sayman	:	Besim Atalay
Üyeler	:	Celâl Sahir (Erozan), Ahmet Cevat (Emre), Ragıp Hulusi (Özdem), Hâmid Zübeyr (Koşay), Hasan Âli (Yücel), İbrahim Necmi (Dilmen).

Kol Başkanları:

Lûgat-ıstılah	:	Celâl Sahir (Erozan)
Gramer-Sentaks	:	Ahmet Cevat (Emre)
Derleme	:	Ragıp Hulusi (Özdem)
Lenguistik-Filoloji	:	Hâmid Zübeyr (Koşay) sonra Naim Hâzım (Onat)

Etimoloji	:	Hasan Âli (Yücel)
Yayın	:	İbrahim Necmi (Dilmen)

3) *II. Kurultay:* (18/8/1934 - 23/8/1934)

Merkez Kurulu:

Başkan	:	Saffet Arıkan
Genel Yazman	:	İbrahim Necmi Dilmen
Sayman	:	Besim Atalay
Üyeler	:	Ahmet Cevad Emre, Ali Canip Yöntem, Celâl Sahir Erozan, Hasan Reşit Tankut, İzzet Ulvi Aykut, Naim Hâzım Onat, Yakup Kadri Karaosmanoğlu.

Kol Başkanları:

Lenguistik	:	Ahmet Cevad Emre
Filoloji	:	Ali Canip Yöntem
Lûgat	:	Celâl Sahir Erozan
Etimoloji	:	Hasan Reşit Tankut
Yayın	:	İzzet Ulvi Aykut
Derleme	:	Naim Hâzım Onat
Terim	:	Refet Ülgen
Gramer-Sentaks	:	Yakup Kadri Karaosmanoğlu

4) *III. Kurultay:* (24/8/1936 - 31/8/1936)

Merkez Kurulu:

Başkan	:	Saffet Arıkan
Genel Yazman	:	İbrahim Necmi Dilmen
Sayman	:	Besim Atalay
Üyeler	:	Ahmet Cevad Emre, Ali Canip Yöntem, Hasan Reşit Tankut, İsmail Müştak Mayakon, Naim Hâzım Onat, Refet Ülgen.

Kol Başkanları:

Lenguistik-Etimoloji	:	Hasan Reşit Tankut
Gramer-Sentaks	:	Ali Canip Yöntem

Terim : Refet Ülgen
Derleme : Naim Hazım Onat
Yayın : İsmail Müştak Mayakon

5) *IV. Kurultay* (10/8/1942 - 15/8/1942)

Merkez Kurulu:

Başkan : Hasan Âli Yücel
Genel Yazman : İbrahim Necmi Dilmen
Sayman : Besim Atalay
Üyeler : Dr. Mehmet Ali Ağakay, Ömer Asım Aksoy, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Cevad Emre, Kemalettin Kamu, Fuad Köseraif, Naim Hâzım Onat, Hasan R. Tankut, Kutsi Tecer (sonradan çekilmiştir).

Kol başkanları:

Sözlük : Dr. Mehmet Ali Ağakay
Filoloji : Ömer Asım Aksoy
Terim : İsmail Hakkı Baltacıoğlu
Gramer-Sentaks : Ahmet Cevad Emre
Yayın : Kemalettin Kamu
Etimoloji : Fuad Köseraif
Derleme : Naim Hâzım Onat
Lenguistik : Hasan Reşit Tankut

6) *V. Kurultay* (26/11/1945 - 31/11/1945)

Merkez Kurulu:

Başkan : Önce Hasan Âli Yücel, Sonra Reşat Şemsettin Sirer ve Tahsin Banguoğlu
Genel Yazman : Hasan Reşit Tankut
Sayman : Besim Atalay
Üyeler : Dr. Mehmet Ali Ağakay, Ömer Asım Aksoy, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Kemalet-

tin Kamu, Ahmet Cevad Emre, Fuad Köseraif, Naim Hâzım Onat, Dr. Saim Ali Dilemre, Behçet Kemal Çağlar,

Kol Başkanları:

Sözlük	:	Dr. Mehmet Ali Ağakay
Tarama	:	Ömer Asım Aksoy
Terim	:	İsmail Hakkı Baltacıoğlu
Teknik Terim	:	Kemalettin Kamu
Gramer	:	Ahmet Cevad Emre
Etimoloji	:	Fuad Köseraif
Derleme	:	Naim Hâzım Onat
Lenguistik	:	Dr. Saim Ali Dilemre

7) *VI. Dil Kurultayı* (19/12/1949 - 23/12/1949)

Yönetim Kurulu : Hasan Reşit Tankut, Kemal Turan, Agâh Sırrı Levend, Hamdi Akverdi, Hüseyin Avni Göktürk.

Bilim Kurulu:

Başkan : Memduh Şevket Esendal

Üyeler : Dr. Saim Ali Dilemre, Kadri Yörükoğlu, Halil Nimetullah Öztürk, Suut Kemal Yetkin, Dr. Mehmet Ali Ağakay, Falih Rıfkı Atay, Besim Atalay, Naim Hâzım Onat, İsmail Hikmet Ertaylan, Hasan Âli Yücel, Necmettin Halil Onan, Mustafa Nihat Özön, Bedrettin Tuncel, Hakkı Tarık Us, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Dr. Zeki Zeren, Adnan Saygun, Hikmet Birand, Hüseyin Cahit Yalçın, Peyami Safa, Ömer Asım Aksoy, Mehmet Tuğrul, Samim Sinanoğlu, Suad

Baydur, Macid Gökberk, Selâhattin Batu, Ahmet Cevad Emre, Nihat Sami Banarlı

8) *Olağanüstü Kurultay* (8/2/1951)

Yönetim Kurulu	:	Ömer Asım Aksoy, Kadri Yörükoğlu, Enver Ziya Karal, Macid Gökberk, Halil Nimetullah Öztürk, Reşat Nuri Güntekin, Agâh Sırrı Levend, Hikmet Bayur, Saim Ali Dilemre, Tahir Nejat Gencan, Hakkı Tarık Us, Vecihe Kılıçoğlu, Suad Baydur, Falih Rıfkı Atay, Hasan Reşit Tankut, İsfendiyar Esat-Kadaster, Hikmet Birand, Naim Hâzım Onat, Mehmet Ali Ağakay, Mehmet Tuğrul, Peyami Safa, Samim Sinanoğlu, Zeki Zeren, Orhan Alisbah, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Nurullah Ataç, Melâhat Özgü, Suud Kemal Yetkin, Adnan Saygun, Hâmid Dereli, Kâzım İsmail Gürkan, Sedat Alp, Esat Mahmut Karakurt, Uluğ İğdemir
Yedek Üyeler	:	Cemal Gültekin, Hilmi Ziya Ülken, İlhami Civaoğlu, Hıfzırrahman Raşit Öymen, Selâhattin Batu, Nurettin Artam, Şevki Akçay, Yavuz Abadan, Kemal Turan, Vehbi Sarıdal,
Görev Bölümü	:	
Başkan	:	Hakkı Tarık Us
II. Başkan	:	Samim Sinanoğlu
Yürütme Kurulu	:	
Genel Yazman	:	Agâh Sırrı Levend
Sayman	:	Uluğ İğdemir

Derleme-Tarama
Kolu Başkanı : Ömer Asım Aksoy
Sözlük Kolu
Başkanı : Dr. Mehmet Ali Ağakay
Terim Kolu
Başkanı : İsmail Hakkı Baltacıoğlu
Gramer Kolu
Başkanı : Vecihe Kılıçoğlu
Yayın Kolu
Başkanı : Nurullah Ataç

9) *VII. Kurultay* (22/7/1954 - 27/7/1954)

Yönetim Kurulu :

Ömer Asım Aksoy, Selâhattin Batu, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Nurullah Ataç, Feridun Nafiz Uzluk, Mehmet Ali Ağakay, Hasan Eren, İlhami Civaoğlu, Reşat Nuri Güntekin, Agâh Sırrı Levend, Macid Gökberk, Suud Kemal Yetkin, Vecihe Kılıçoğlu, Behçet Kemal Çağlar, Ahmet Ateş, Hikmet Bayur, Tahir Nejat Gencan, Samim Sinanoğlu, Sadettin Buluç, Ahmet Caferoğlu, Nurettin Artam, Hilmi Ziya Ülken, Enver Ziya Karal, Melâhat Özgü, Mehmet Tuğrul, Zeki Zeren, Salim Rıza Kırkpınar, Yunus Kâzım Köni, Reşat İzbırak, Recai Cin, Kadri Yörükoğlu, Uluğ İğdemir, İsfendiyar Esat-Kadaster, Peyami Safa, Falih Rıfkı Atay.

Yedek Üyeler :

Salâh Birsel, Mecdut Mansuroğlu, Nusret Hızır, Halil Nimetullah Öztürk, Hıfzırrahman Raşit Öymen, Esat Mahmut Karakurt, Muharrem Ergin, Abdülkadir Karahan, Hakkı Tarık Us, Yakub Kalgay

Görev Bölümü :

Başkan : Macid Gökberk
II. Başkan : Saim Sinanoğlu

Yürütme Kurulu :

Genel Yazman	:	Agâh Sırrı Levend
Sayman	:	Uluğ İğdemir
Derleme-Tarama Kolu Başkanı	:	Ömer Asım Aksoy
Sözlük Kolu Başkanı	:	Mehmet Ali Ağakay
Terim Kolu Başkanı	:	İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu
Gramer Kolu Başkanı	:	Vecihe Kılıçoğlu
Yayın Kolu Başkanı	:	Nurullah Ataç

10) *VIII. Kurultay* : (1/7/1957 - 5/7/1957)

Yönetim Kurulu :

Gündüz Akıncı, Tahir Nejat Gencan, Agâh Sırrı Levend, Ömer Asım Aksoy, Hikmet Bayur, Hilmi Ziya Ülken, Ahmet Ateş, Hikmet Dizdaroğlu, İlhami Civaoğlu, Behçet Kemal Çağlar, Macir Gökberk, Nadir Nadi, Yunus Kâzım Köni, Kadri Yörükoğlu, Mecdut Mansuroğlu, Nurettin Artam, Samim Sinanoğlu, Ahmet Caferoğlu, Uluğ İğdemir, Mehmet Tuğrul, Hasan Eren, Süheyb Derbil, Selâhattin Batu, Sadettin Buluç, Nusret Hızır, Recai Cin, Nermi Uygur, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Orhan Hançerlioğlu, Reşat İzbırak, Enver Ziya Karal, Suud Kemal Yetkin.

Yedek Üyeler :

Zeki Zeren, Haldun Taner, Bahadır Alkım, Sabahattin Kudret Aksal, Nevzat Tüzdil, Tahsin Yazıcı, Salâh Birsel, Salim Rıza Kırkpınar, Muharrem Ergin, Orhan Şaik Gökyay.

Görev Bölümü :

Başkan : Macid Gökberk

II. Başkan : Enver Ziya Karal, ayrılması üzerine Hasan Eren, Terim Kolu Başkanı seçilmesi üzerine Selâhattin Batu.

Yürütme Kurulu :

Genel Yazman : Agâh Sırrı Levend
Sayman : Uluğ İğdemir

Derleme Tarama
Kolu Başkanı : Ömer Asım Aksoy

Sözlük Kolu
Başkanı : Mehmet Ali Ağakay

Terim Kolu
Başkanı : Yunus Kâzım Köni, ölümü üzerine Hasan Eren

Gramer Kolu
Başkanı : Samim Sinanoğlu

Yayın Kolu
Başkanı : Gündüz Akıncı

11) *IX. Kurultay* :

Yönetim Kurulu :

Naim Tirali, Selâhattin Batu, Enver Ziya Karal, Bülent Ecevit, Samim Sinanoğlu, Tahsin Banguoğlu, Oktay Akbal, Behçet Kemal Çağlar, Haldun Taner, Suut Kemal Yetkin, Agâh Sırrı Levend, Tahir Nejat Gencan, Nadir Nadi Abalıoğlu, Mehmet Tuğrul, İlhami Civaoğlu, Sami N. Özerdim, Gündüz Akıncı, Hayri Sözen, Ömer Asım Aksoy, Sadettin Buluç, Baha Dürder, Fazıl Hüsnü Dağlarca, Süheyp Derbil, Hikmet Dizdaroğlu, Mehmet Ali Ağakay, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Uluğ İğdemir, Behçet Necatigil, Recai Cin, Ahmet Ateş, Hasibe Mazıoğlu, Enver Naci Gökşen, M. Sunullah Arısoy, Nermi Uygur, Salâh Birsel.

Yedek Üyeler :

Samim Kocagöz (Süheyp Derbil'in ölmesi üzerine asıl üye olmuştur), İsmet Sungurbey (Nadir Nadi Abalıoğlu'nun ayrılması üzerine asıl üyeliğe geçmiştir), Bahadır Alkım (Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun ayrılması üzerine asıl üyeliğe geçmiştir), Macit Gökberk (Behçet Necatigil'in çekilmesi üzerine özür dileyerek asıl üyeliği kabul etmemiştir), Zeynep Korkmaz (Macit Gökberk'in özür dileyerek asıl üyeliği kabul etmemesi üzerine asıl üyeliğe geçmiştir), Melâhat Özgü, Cahit Öztelli, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Fahir İz, Reşit Rahmeti Arat.

Görev Bölümü :

Başkan : Tahsin Banguoğlu

II. Başkan : Selâhattin Batu, Sonra İlhami Civaoğlu

Yürütme Kurulu :

Genel Yazman : Behçet Kemal Çağlar, sonra Sami N. Özerdim.

Sayman : Uluğ İğdemir

Derleme Tarama Kolu Başkanı : Ömer Asım Aksoy

Sözlük Kolu Başkanı : Mehmet Ali Ağakay, çekilmesi üzerine vekil olarak Ömer Asım Aksoy

Terim Kolu Başkanı : Agâh Sırrı Levend, çekilmesi üzerine Hikmet Dizdaroğlu

Gramer Kolu Başkanı : Hasibe Mazıoğlu, çekilmesi üzerine Gündüz Akıncı, çekilmesi üzerine vekil olarak Hikmet Dizdaroğlu.

Yayın Kolu Başkanı : Salâh Birsel

Tanıtma Kolu Başkanı : M. Sunullah Arısoy

TÜRK DİL KURUMU YAYINLARININ BAŞLICALARI

Eserin adı	Yazan - Çeviren - Hazırlıyan	Basım tarihi
	A - DİL ANITLARI	
Eski Türk Yazıtları	Hüseyin Namık Orkun	C. I. 1936, C. II 1939, C. III. 1940, C. IV 1941
El'idrâk Haşiyesi	Veled İzbudak	1936
Şeyhî Divanı	Ali Nihat Tarlan	1942
Kudatgu Bilig (Tıpkı basım-Fergana nüshası)		1942
Kutadgu Bilig (Tıpkı basım Viyana nüshası)		1942
Kutadgu Bilig (Tıpkı basım Mısır nüshası)		1943
Kutadgu Bilig (Metin)	Reşit Rahmeti Arat	1947
Kadı Burhanettin Divanı (Tıpkı basım)	Kadı Burhanettin	1944
Ettuhfet-üz-Zekiyye Fil-Lûgat-it-Türkiye	Besim Atalay	1945
Yusuf ve Zeliha	Hz. Dehri Dilçin	1946

Eserin adı	Yazan - Çeviren - Hazırlıyan	Basım tarihi
Atebetü'l-Hakayık	Ahmet Yükneki - Reşit Rahmeti Arat	1951
Mevlid	Süleyman Çelebi - Ahmet Ateş	1954
Gülistan Tercümesi	Seyf-i Serayi	1954
Nehcü'l-Feradis, (Tıpkı basım)		1956
Mantıku't-Tayr	Gülşehri	1957
Dede Korkut	Dr. Muharrem Ergin	C. I, 1958

B — İNCELEME VE ARAŞTIRMALAR

Türkçenin etimolojisi için metod araştırmaları	Ahmet Cevat Emre	1934
Türk Dilinin Sami dillerle münasebeti	Naim Hâzım Onat	1934
Muhakemetü'l Lûgateyn	Ali Şîr Nevaî	1941
Türk dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri	Agâh Sırrı Levend	1. bs. 1949, 2. bs. 1960
Jean Deny Armağanı		1960
Németh Armağanı		1962

C — DİL BİLGİSİ

Türk Fonetiği	Bergstrasser-Şükrü Akkaya	1940
Türkçemizde men-man eki	Besim Atalay	1940
Türkçede ekler ve kökler üzerine bir deneme	Besim Atalay	1942
Türkçenin yapılışı mukayeseli Türk gramerine hazırlık irdelemeleri	Ahmet Cevat Emre	1942
Türkçe isim temelleri	Ahmet Cevat Emre	1943

Eserin adı	Yazan - Çeviren - Hazırlıyan	Basım tarihi	
Türk Dilbilgisi	Ahmet Cevat Emre	1945	
Türkçede kelime yapma yolları	Besim Atalay	1946	
Türk lehçelerinin mukayeseli grameri (I.kitap)	Ahmet Cevat Emre	1949	
Türk Grameri, ses bilgisi	Prof. Tahsin Banguoğlu	1959	

D — SÖZLÜKLER

İbni-Mühenna Lûgatı	Abdullah Battal	1934	
Osmanlıcadan Türkçeye cep kılavuzu		1935	
Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu		1935	
Divanü Lûgat'it-Türk	Kaşgarlı Mahmut - Besim Atalay	C. I.	1939,
		C. II	1940
		C. III.	1941,
		Dizin	1957
Türk Argosu	Ferid Devellioğlu	1.bs.	1941
		2.bs.	1945
		3.bs.	1954
		4.bs.	1959
Büyük Türk Lûgatı	Hüseyin Kâzım Kadri	C.III	1943
		C. IV	1945
Türkçe Sözlük	Mehmet Ali Ağakay	1.bs.	1944
		2.bs.	1955
		3.bs.	1959
Kırgız Sözlüğü	K. K. Yudahin-Abdullah Taymas	C. I.	1945
		C. II.	1948
Yakud dili sözlüğü	Edvard Pekarsky	C. I.	1945
Eti Dili Sözlüğü	Edgar H. Stutevant-Münire B. Çelebi		1946

Eserin adı	Yazan - Çeviren - Hazırlıyan	Basım tarihi	
Türkçede Mecazlar Sözlüğü	Mehmet Ali Ağakay	1949	
Seng-lâh (tıpkı basım)	Mirza Mehmet Mehdi Han-Besim Atalay	1950	
Çuvaş Sözlüğü	H. Paassonen	1950	
Sade Türkçe Kılavuzu		1.bs.	1953
		2.bs.	1960
Türkçede Yakın Anlamlı Kelimeler Sözlüğü	Mehmet Ali Ağakay	1956	
Anayasa Sözlüğü	Ömer Asım Aksoy	1.bs.	1961,
		2.bs.	1962
		3.bs.	1962
Fransızca-Türkçe Sözlük	Mehmet Ali Ağakay	1962	

E — DERLEME - TARAMA

Osmanlıcadan Türkçeye Söz karşılıkları tarama dergisi		C. I-II	1934
Söz Derleme Dergisi		C. I	1939
		C. II	1941
		C.III	1947
		C.IV	1951
		C. V	1957
		C.VI	1952
Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü		C. I	1943
		C. II	1945-1953
		C.III	1954
		C.IV	1957
Ana Dilden Derlemeler	Hamid Zübeyr Koşay-Orhan Aydın	C. II	1952

Eserin adı	Yazan - Çeviren - Hazırlıyan	Basım tarihi	

G — DİYELAKTOLOJİ

Doğu illerimizde halk ağzından toplamalar	Ahmet Caferoğlu	1942	
Anadolu ağızlarından toplamalar	Ahmet Caferoğlu	1943	
Sıvas-Tokat illeri ağızlarından toplamalar		1944	
Güneydoğu illerimiz ağızlarından toplamalar		1945	
Kuzeydoğu illerimiz ağızlarından toplamalar	Ahmet Caferoğlu	1946	
Gaziantep Ağzı	Ömer Asım Aksoy	C. I	1945
		C. II	1945
		C.III	1946
Urfa ağzı	Kemal Edip	1945	

H — ÇEŞİTLİ ESERLER

Namık Kemal	Necip Fazıl Kısakürek	1940	
Ödüsseia	Homeros - Ahmet Cevad	C. I	1941
	Emre	C. II	1942
Dil Dâvâsı		1952	
Dil ve Kültür	S. Yakup Baydur	1952	
Atatürk-Hâtıralar	Ruşen Eşref	1954	
Kurultay Tutanakları (10 cilt)		1933 -	1961
Türk dilinde ve başka dillerde özleşme		1959	
İmlâ Kılavuzu			
Ataç		1962	

Eserin adı	Yazan - Çeviren - Hazırlıyan	Basım tarihi
İ — DERGİLER		
Türk Dili (bülten, eski ilk üç dizi)		1933 - 1950
Türk Dili (aylık dergi, yeni dizi 11 cilt tamamlanmıştır)		1951 yılından beri yayımlanmaktadır.
Türk Dili Araştırmaları Yıllığı belleten (Yıllık Dergi)		1953 den beri yayımlanmaktadır.
J — TANITMA YAYINLARI		
Türk Diline Emek Verenler Dizisi		
Mütercim Asım	Ömer Asım Aksoy	1962
Kâşgarlı Mahmut	M. Şakir Ülkütaşır	1962
Dil Konuları Dizisi		
Dil Üzerine	Ömer Asım Aksoy	1962
Dil Devriminin 30 yılı	Ağakay - Aksoy - Arısoy Dilaçar - Ülkütaşır	1962
Türkçede Sözcük Yapma Yolları	Hikmet Dizdaroğlu	1962
Devlet Dili olarak Türkçe	A. Dilaçar	1962
Radyo Konuşmaları Dizisi		
Arı Dile Doğru I	M. Sunullah Arısoy	1962
Arı Dile Doğru II	M. Sunullah Arısoy	1962
Açık Oturumlar Dizisi		
Dilde Özleşmenin sınırı ne olmalıdır?		1962

TÜRK DİL KURUMU
DİL ÖDÜLLERİ

BİLİMSEL YAPITLARA
VERİLEN ÖDÜLLER

Ödülün verildiği yıl	Yapıtın adı	Yazarı	Ödülün tutarı TL.
1955	Abdülhak Hamit	Doç. Dr. A. Gündüz Akıncı	3500,–
1956	Verilmedi		
1957	Montesquie'nün siyasî ve iktisadî fikirleri	Cavit Orhan Tütengil	3500,–
1958	Verilmedi		
1959	Edmund Husserl'de Başkasının Ben'i Problemi	Nermi Uygur	2000,–
1960	Batıda Tolerans Fikrinin Gelişmesi	Hüseyin Batuhan	2000,–
1961	Verilmedi		

EDEBİYAT YAPITLARINA
VERİLEN ÖDÜLLER

1955	Yeşeren Otlar (Şiir)	Cahit Külebi	3500,–
1956	Ali (Roman)	Orhan Hançerlioğlu	3.500,–
1957	Yaralı Hayvan (Hikâye)	Sabahattin Kudret Aksal	3500,–
1958	*Şiir Ödülü*		
	Delice Böcek	Fazıl Hüsnü Dağlarca	2000,–

Ödülün verildiği yıl	Yapıtın adı	Yazarı	Ödülün tutarı TL.
	Roman Ödülü		
	Suçumuz İnsan Olmak	Oktay Akbal	2000,–
	(Hikâye, tiyatro, çeviri, deneme - eleştirme - gezi türlerine ödül verilmemiştir).		
1959	*Hikâye ödülü*		
	Düşlerin Ölümü	Tahsin Yücel	2000,–
	Çeviri Ödülü		
	Devlet (Eflâtun)	S. Eyüboğlu - M. Ali Cimcoz	2000,–
	(Şiir, Roman, tiyatro, deneme eleştirme - gezi türlerine ödül verilmemiştir)		
1960	*Hikâye Ödülü*		
	İshak	Onat Kutlar	2000,–
	Çeviri Ödülü		
	Şarlo (Philipp Saupoult)	Teoman Aktürel	2000,–
	(Şiir, roman, tiyatro, deme eleştirme - gezi türlerine ödül verilmemiştir.)		
1961	*Hikâye Ödülü*		
	Güzel Avrat Otu	Tarık Dursun K.	2000,–
	Çeviri Ödülü		
	İlyada	E. Erhat - A.Kadir	2000,–
	Deneme Ödülü		
	Düşünceye Saygı	Memet Fuat	2000,–
	(Şiir, roman, tiyatro, eleştirme - gezi türlerine ödül verilmemiştir.)		

İÇİNDEKİLER

TÜRK DİL KURUMU
TANITMA YAYINLARI

RADYO KONUŞMALARI DİZİSİ

1 — Arı Dile Doğru I	M. Sunullah ARISOY
2 — Arı Dile Doğru II	M. Sunullah ARISOY

AÇIK OTURUMLAR DİZİSİ

1 — Dilde Özleşmenin Sınırı Ne Olmalıdır?

TÜRK DİLİNE EMEK VERENLER DİZİSİ

1 — Atatürk (Hazırlanıyor)	
2 — Mütercim Asım	Ömer Asım AKSOY
3 — Kaşgarlı Mahmut	M. Şakir ÜLKÜTAŞIR

DİL KONULARI DİZİSİ

1 — Dil Üzerine (Düşünceler - Düzeltmeler)	Ömer Asım AKSOY
2 — Dil Devriminin 30 Yılı	AĞAKAY - AKSOY - ARISOY DİLAÇAR - ÜLKÜTAŞIR
3 — Devlet Dili Olarak Türkçe	A. DİLAÇAR
4 — Türkçede Sözcük Yapma Yolları	Hikmet DİZDAROĞLU

1932